

KVIETOK MARTIN - MÁCELOVÁ MARTA

PRÁSA ACHILÍC

KATALÓG VÝSTAVY

STREDOSLOVENSKÉ MÚZEUM

V B A N S K E J B Y S T R I C I

Vzácné neskorogotické a renesančné kachlice

BANSKOBYSTRICKÝ
SAMOSPRÁVNÝ KRAJ

STREDOSLOVENSKÉ
MÚZEUM

KRÁSA KACHLÍC

KATALÓG VÝSTAVY

USPORIADATEĽ VÝSTAVY	Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici
DÁTUM VÝSTAVY	7.11.2013 – 2.2.2014
KURÁTOR VÝSTAVY	JUDr. Mgr. Martin Kvietok
AUTORI KATALÓGU	JUDr. Mgr. Martin Kvietok PhDr. Marta Mácelová, PhD.
REDAKCIA	PhDr. Roman Hradecký
JAZYKOVÁ ÚPRAVA	Ing. Erika Hukeľová
FOTOGRAFIE	Daniel Víglaský, DANIELSON, s. r. o. Digitalizačné centrum*
PEROKRESBY	Denisa Tatár Doc. PhDr. Jozef Hoššo, CSc.
VÝTVARNÝ KONCEPT A GRAFICKÝ DIZAJN	Daniel Víglaský, DANIELSON, s. r. o.
VERNISÁŽ VÝSTAVY	7.11.2013
	ISBN 978-80-969866-3-7 EAN 9788096986637

POĎAKOVANIE

GEMERSKO-MALOHONTSKÉ MÚZEUM RIMAVSKÁ SOBOTA • HUTNÍCKE MÚZEUM ŽELEZIARNE PODBREZOVÁ
IPARMŮVĚSZETI MÚZEUM V BUDAPEŠTI • LIPTOVSKÉ MÚZEUM V RUŽOMBERKU
MAGYAR NEMZETI MUZEUM V BUDAPEŠTI • MESTSKÉ MÚZEUM V SEREDI • MÚZEUM MESTA BRATISLAVY
NBS – MÚZEUM MINCÍ A MEDAILÍ KREMNICA • ORAVSKÉ MÚZEUM P. O. HVIEZDOSLAVA V DOLNOM KUBÍNE
SLOVENSKÉ BANSKÉ MÚZEUM BANSKÁ ŠTIAVNICA • SNM - MÚZEUM ČERVENÝ KAMEŇ
SNM – ARCHEOLOGICKÉ MÚZEUM • TRENČIANSKE MÚZEUM TRENČÍN
VLASTIVEDNÉ MÚZEUM GALANTA • ZÁHORSKÉ MÚZEUM ŠKALICA

*Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici ďakuje múzeám a inštitúciám
za zapožičanie vystavených kachlíc a fotodokumentácie.
Umožnili tým realizáciu tejto jedinečnej výstavy a tým aj vydanie tohto katalógu.*

*Snímky Digitalizačného centra vznikli v rámci projektu *Digitalizácia múzeí, pamiatok a kultúrnych dedičstiev* Múzea SNP v Banskej Bystrici.
Projekt je spolufinancovaný Európskou uniou z prostriedkov Európskeho fondu regionálneho rozvoja.
Tvoríme vedecov a spoločnosť.

Úvod

*Kachlice, významný
prameň poznania
stredovekej materiálnej*

*kultúry, zaujímajú od začiatku
19. storočia európskych odborníkov
mnohých spoločenskovedných
odborov. S rozvojom archeologického
bádania a výskumu mestských
stredovekých sídliskových aglomerácií
a hradných komplexov v druhej
polovici 20. stor. sa získali veľké
kolekcie kachlíc a ich fragmentov,
na základe ktorých vznikla rozsiahla
produkcia literatúry, ktorá sa nimi
zaoberá. Kachliarska produkcia
obdobia gotiky a renesancie je
na vysokej úrovni spracovaná vo
všetkých okolitých štátoch, mnohé
spoločné znaky v zobrazení reliéfov
nachádzame najmä na území
Maďarska, Čiech a Moravy, ale
aj Poľska, Rakúska a Švajčiarska.
V posledných troch desaťročiach
sa nálezy kachlíc prezentovali na
mnohých výstavách a v katalógoch,
ktoré boli ich súčasťou (Pražské
kachle doby gotické a renesanční,
Praha 1990; Stredoveké kachlice,
Bratislava 1993; Gotické
a renesančné kachlice v Karpatoch,
Trebišov 2005; Krása, která hřeje,
Uherské Hradiště 2008).*

1. Skladba a vypovedacia hodnota vystavenej kolekcie

Skladba a vypovedná hodnota vystavenej kolekcie je determinovaná spôsobom jej vzniku. Väčšina vystavených exemplárov pochádza z archeologických výskumov, menšia časť je zberového charakteru. Lokalizácia nálezov je náležite zdokumentovaná, preto vieme, že všetky vystavené exempláre pochádzajú z územia Slovenska. Najväčšia kolekcia gotických kachlíc pochádzajúca zo stredoslovenskej banskej oblasti sa v súčasnosti nachádza v zbierkovom fonde Stredoslovenského múzea v Banskej Bystrici. Počíta sa na desiatky celých exemplárov a tisícky fragmentov. Jej komplexné spracovanie je len v začiatkoch, nakoľko tento vzácny fond sa rozšíril o doposiaľ neznáme exempláre najmä v poslednom desaťročí počas systematického archeologického výskumu v mestskom hrade (Mácelová 1999, 409 – 420). Početná kolekcia sa získala z parciel dotknutých stavebnou činnosťou a počas rekonštrukčných prác koncom 19. až začiatkom 20. stor. v interiéroch na centrálnom námestí SNP č. 22 (Divald 1917) a na Dolnej ulici č. 35 (Hampel 1894, 268 – 270). Väčšia časť kachlíc bola publikovaná v odborných periodikách a prezentovaná na výstavách. Je známa odbornej i laickej verejnosti doma i v zahraničí (Voit – Holl 1963; Cserey 1974; Holl 2004; Gruia 2007). Projekt rekonštrukcie aspoň jednej kachľovej pece, ktorá by bola súčasťou spoločenskovednej expozície múzea v Thurzovom dome sa zatiaľ nerealizoval. Kachľová pec by mala reprezentatívne dotvárať interiér historického Thurzovho domu (Mittelhaus), v ktorom pravdepodobne v stredoveku podobné výhrevné teleso existovalo. Dokumentovala by aj existenciu bansko-bystrickej kachliarskej dielne, lokalizovanej na Dolnej ulici č. 35 (Holčík 1977, 135), ktorej produkcia presiahla hranice stredovekého mesta a regiónu (Holčík 1974, 175 – 192; Holčík 1978, 26). Majiteľom parcely bol Dr. Samuel Bothár, ktorý kachlice najprv daroval bansko-bystrickému múzeu, neskôr ich daroval do zbierok Maďarského národného múzea (Magyar Nemzeti Múzeum) a Umeleckopriemyselného múzea (Iparművészeti Múzeum) v Budapešti, kde sa táto vzácna kolekcia doposiaľ nachádza. Bothárove nálezy boli doplnené zberom G. Balašu v 70. rokoch 20. storočia. V nedávnej dobe bola táto kolekcia výrazným spôsobom doplnená o kachlice z výskumov v mestskom jadre Banskej Bystrice realizovaných M. Mácelovou (1998) a P. Ušiakom (2002, 2004) v mestskom hrade a na Nám. SNP č. 1 (Mácelová 2005).

Z mestského prostredia pochádzajú aj kolekcie kachlíc z archeologického výskumu mestského hradu v Kremnici realizovaného J. Hoššom (1989, 249 – 294), ako aj nálezy z výskumu Kammerhofu v Banskej Štiavnici (Holčík 1974, 1978) a Kežmarku (Polla 1971). Menšiu kolekciu poskytli aj výskumy v Rimavskej Sobote (Botoš 2011).

Veľkú časť vystavovanej kolekcie tvoria nálezy z hradov. Predovšetkým ide o veľkú kolekciu kachlíc z Filákovského hradu (Kalmár 1917). Menšie kolekcie a ojedinelé exempláre pochádzajú z hradov Branč (Říha 1981), Bratislava (Holčík 1974, Holčík 1978), Čábrad, Liptov (Hanuliak 1985), Orava (Holčík 1978), Slovenská Lupča (Holčík 1974, Hanuliak 2001), Šášov (Hoššo 1996), Šintava (Ižof 2002), Trenčín (Nejstrová 1997) a Beckov (Kodoňová – Tóthová 1995).

Ďalšou samostatnou kapitolou z hľadiska nálezových okolností sú menšie šľachtické sídla, resp. kurie v Topoľčiankach (Ruttikay 2008), v Devíne (Keller 1988) a v Liptovskej Mare (Hošo 1982).

Osobitné postavenie v kolekcii majú fragmenty nájdené počas archeologického výskumu kláštora v Slovenskej Lupči vedeného V. Hanuliakom (2001) a P. Mosným.

2. História vzniku a konštrukcia kachľových pecí

Kachľové pece sa vyvinuli z jednoduchých murovaných piecok a zo špeci-

lizovaných chlebových pecí pripojením nástavca nad vlastné ohnisko. Vynález vykurovacieho zariadenia s uzavretým ohňom sa zrodil v hornatých oblastiach Švajčiarska a v južnom Nemecku v 11. a 12. storočí. Tento výdobytok charakterizovaný hospodárnejším vykurovaním priestoru oproti krbu, ako aj elimináciou vzniku požiaru sa v 14. stor. rozšíril aj do strednej Európy. Základným stavebným prvkom kachľovej pece je keramická kachlica. Nemecký názov „kachel“, od ktorého je odvodený aj slovenský názov kachlica, bol prevzatý z pôvodného názvu „cacalus“ z územia juhovýchodnej Európy. Najstaršie kachľové pece mali hlinenú konštrukciu, do ktorej boli vkladané keramické nádoby (nádobkovité kachlice) ústím von do priestoru. V konštrukcii pece naakumulované teplo vyžarovalo cez zahĺbené tenké dno a otvorené ústie do miestnosti. Podľa vyhotovenia ústia sa nádobkovité kachlice delia na kachlice s kruhovým a pravouhlým ústím, ktoré bolo niekedy tvarované napr. do štvorlístka alebo trojuholníka. Nádobkovité kachlice hrncovitého, pohárovitého a miskovitého tvaru boli vytáčané na hrnčiarskom kruhu. Postupne sa priemer kachlíc v pomere k hĺbke zmenšoval a ústie sa začalo formovať do štvorca. Nádobkovité kachlice sú bádatelmi považované za chronologicky staršie. Vo vidieckom prostredí sa z nádobkovitých kachlíc stavali kachľové pece až do novoveku. Pri stavbe kachľových pecí sa používali kachlice spájané hlineným vý-

mazom alebo v kombinácii s reliéfnym (komorovým) typom kachlíc na výstavbu soklovej časti, nástavca alebo kupy (cibuľovitá). Na Slovensku je stavba kachľových pecí archeologicky doložená až po polovici 14. stor. Na prelome 14. a 15. stor. sa vývoj začal orientovať na kachľové pece vyhotovované z komorových kachlíc. Vykrojené dno s komorou sa vkladalo dovnútra pece, kým reliéfná doska uzatvárajúca komoru kachlice bola obrátená do interiéru. Čelnú plochu kachlice zdobila bohatá reliéfná výzdoba. Kachľové pece boli postavené „samonosným“ spôsobom bez vnútornej konštrukcie tak, že teleso sa skladalo z kachlíc spájaných hlineným výmazom. Jednotlivé kachlice boli spájané pomocou drôtených svoriek, o čom svedčia otvory v komorách kachlíc. Výroba kachlíc ako aj samotná stavba telesa pece bola dielom hrnčiara, až v novoveku vzniklo samostatné remeselné odvetvie – kachliarstvo.

3. Výroba kachlíc

Kachlice sa vyrábali v stredoveku v hrnčiarskych dielnach bežnými pracovnými postupmi. Komory reliéfnych kachlíc, podobne ako nádobkovité kachlice, nesú bežné stopy procesu výroby keramických nádob zhotovených na hrnčiarskom kruhu.

Naproti tomu reliéfná výzdoba čelnej vykurovacej steny bola tvorená odtlačkom z negatívnej formy, keramického kadľubu. Čo sa týka technickej stránky, išlo o pomerne zložitý proces. Odborná literatúra sa zhoduje v názore o použití materiálu, z ktorého boli vyhotovené kadľuby. Tým bola pálená hlina (Smetánka 1968, 55; Richterová 1982, 166; Vitanovský – Hazlbauer 1995, 539; Krajč 1997, 179). Niekedy sa však pripúšťa aj možnosť drevených foriem (Holčík 1978, 10). Reliéf matric bol väčšinou negatívny, ale objavujú sa aj matrice s pozitívnym reliéfom. Vnútoraná strana čelnej vykurovacej steny nesie stopy po procese výroby. Nachádzajú sa na nej odtlačky ruky hrnčiara alebo hrubého plátna, pomocou ktorého bola hlina vtlačaná do formy, tiež stopy po nástrojoch. Obidve časti (komoru aj čelnú stenu) potom hrnčiar-kachliar spojil (stopou je pás hliny na styku komory a čelnej steny). Plášť komory dotvaroval pridaním ďalšej keramickej hmoty. Východiskovým modelom pre čelnú stenu kachlice bola drevená doska s rytým výzdobným motívom, pravdepodobne preneseným z výtvarnej predlohy. Z primárneho odtlačku bola zhotovená negatívna forma (kadľub), slúžiaca k sériovej výrobe, prípadne mohla byť stiahnutá priamo z finálneho výrobku – cudzej produkcie ako kópia či plagiat. V tom prípade bol reliéf kachlíc menej zreteľný. Kópie mali menšie Rozmery ($\delta \times v \times h$) ako originál, nakoľko hlina sa v priebehu vypaľovacieho procesu zmršťuje. Základným materiálom pre výrobu matrice bola hlina, v obmedzenej miere drevo a kameň. Práve nálezy foriem umožňujú lokalizáciu dielni v ich blízkosti. Nálezy kadľubov sú veľmi zriedkavé. Aj z priestoru takej významnej dielne, aká sa nachádzala v Banskej Bystrici. Celkovo tu boli nájdené 3 kusy (jedna celá poškodená a dva zlomky). Prvou je forma so štvorcovou ČVS komorovej kachlice s motívom sv. Jána Evanjelistu (Parádi 1957, tab. 30: 1; Ušiak 2004, 563, obr. 3), druhou zlomok formy pravdepodobne rímskej kachlice s motívom šupinovitej strešnej krytiny (Cserey 1974, 212, obr. 7; Ušiak 2004, 563, obr. 4) a tretím je zlomok na výrobu ČVS komorovej kachlice s motívom sv. Doroty (Ušiak 2004, 564, obr. 5: 1). Všetky tri formy pochádzajú z jednej lokality. Prvé dve pochádzajú zo záhrady domu

Interiér miestnosti s kachľovou pecou; Splendor Solis, Sedem traktátov o Kmeni mudrcov. Norimberská škola 1532. Štátne múzeum pruského kultúrneho dedičstva, kabinet medirytín, Berlín.

na Dolnej ul. čp. 35. Tieto boli nájdené spolu s celými vzor-
plátnami kachlíc a ich námkov pri zemných prácach v roku
1894 (Hampel 1894, 158 – 270). Tretia forma bola nájdená
v prednej časti domu v súčasnej počas umelecko-architek-
tonického výskumu v roku 1979 spolu so zločkami ďalších
kachlíc (Suz 1979, obr. 51 – 54; Maceková 1980, 133). Ďalšia
forma, s motívom sv. Barbory, bola nájdená pri archeologic-
kom výskume zrušeného stredovekého kláštora v Slove-
nskej Ľupči (Hampel 2001, 4 – 6).

Podľa výsledky výskumnej úrovne väčšiny nájdených kachlíc
je všeobecne prijímaný názor, že pri zhotovovaní dekoratív-
nej časti kooperovali hrobnári s umeleckými remeselníkmi,
napr. s majstrami plastík tabuľových oltárov či kamenárskymi
majstrami stavebných hút. Š. Holčík za tvorcov foriem,
ktoré vyhotovili kachlice reprezentujúce banskobystričský
okruh, označil drevorezbárov, umeleckých remeselníkov,
ktorí sa v období na konci 15. storočia zúčastnili na zaria-
ďovaní interiéru prestavovaného farského kostola Nanebo-
vzatia Panny Márie v bohatom banskom meste v Banskej
Bystrici (Holčík 1974, 185 – 187; Holčík 1978, 26). Pochá-
dzali z Norimbergu, Viedne a Krakova. Kachlice s umelec-
ky vyhotoveným reliéfom pripomínajú neskorogotické tváre
a postavy svätcov na oltároch v tomto kostole.

Najstaršie kachlice sú rezné, čiže po vyschnutí a vypálení ich
povrch nebol ďalej upravovaný. Reliéf niektorých nesie po-
vrchovú úpravu nanesej jemnej hlínky, tzv. engoby. Od
14. stor., v našom prostredí až počiatkom 15. stor., sa čelná
stena začína pokrývať glazúrou. V neskej gotike a na za-
čiatku renesancie sa objavuje polychrómia. Niektoré luxus-
né výrobky 16. – 17. stor. nesú stopy pozlacovania glazúry.

4. Morfológia pecí a kachlíc

T tejto téme sa venovalo mnoho au-
torov, základnými štúdiami k tejto
problematike sú práce Z. Smetánku
(1968; 1969). Ten postavil členenie

kachlíc na troch základných kritériách:

- umiestnenie kachlice na tele kachľovej pece,
- typ úpravy čelnej vyhrievacej steny,
- celkový tvar kachlice.

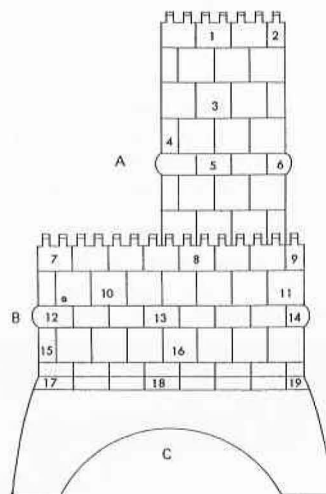
Teleso kachľovej pece sa člení na tri hlavné časti: podstavec,
sokol a nadstavec. Podstavec tvoril spodnú časť a bol kamen-
ný, hlinený alebo murovaný, niekedy odľahčený klenbou.
V strednej, sokľovej časti, ktorá bola prevažne štvorcového
pôdorysu, sa kúřilo. Bol v ňom umiestnený uzatvárateľný
otvor, ktorým sa prikladalo do pece z vedľajšieho obslu-
žného priestoru. Vrchnú časť pece tvoril nadstavec variabil-
ného pôdorysu v tvare štvorca, obdĺžnika alebo kruhu. Bol
vyhrievaný horúcim vzduchom a z jeho hornej časti vychá-
dzal keramický dymovod. Jednotlivé časti kachľovej pece
boli od seba oddelené rímsami zo špeciálne vyhotovených
kachlíc. Nadstavec bol niekedy ukončený kupolou z cibul-
ovitých nádobkovitých kachlíc, prípadne rímso. Rímsové
kachlice mali tvar cimburia alebo trojuholníkov zdobených
gotickou kruzbuou.

Podľa umiestnenia kachlíc v telese pece ich členíme na zá-
kladné a rímsové. Kachlice tvoriace plochu stien kachľo-

vých pece nazývame základné. Nastupujú základné kachlice
se používajú na tvorbu sokľovej časti kachľovej a niektoré
na vytvorenie veľcovitého nadstavcu. Vo veľkej
časti obidvoch formu nie je rovnaká, ale má iný odli-
š. Naproti tomu kachlice rímsové majú vždy podpor-
nú (pätiková), rozdeľovaciu (korunná) alebo ukončovacia
(korunná). Rímsové kachlice sa môžu nachádzať tak na so-
kľovej časti, ako aj na nadstavcovej časti. Z hľadiska detail-
ného umiestnenia číselne základné a rímsové kachlice na
riadkové a rohové.

V telese kachľovej pece sa z jednoduchých kachlíc uplatňu-
je najviac ich čelná, umelecky stvárnená vyhrievacia plo-
cha (ČVS). Základné riadkové kachlice sú v prevažnej miere
stredného, približne štvorcového formátu, zriedkavo veľké-
ho obdĺžnikového formátu. Výnimočné sú kachlice veľké-
ho štvorcového a malého štvorcového formátu, resp. malé
a stredné obdĺžnikové kachlice.

Základné rohové kachlice sú buď symetrické alebo asymet-
rické. Symetrické kachlice sú také, ktorých obe ČVS sú približ-
ne rovnaké. Tieto sú stredného štvorcového formátu alebo
veľkého obdĺžnikového. Asymetrické typy rohových kach-
líc sú tie, u ktorých plocha jednej z ČVS je menšia než dru-
há. Z rímsových kachlíc sú najbežnejšie korunné riadkové.
Ich plocha je rôzne profilovaná a býva väčšinou obdĺžniková.
Často je doplnená cimburím. Plocha týchto kachlíc býva rôz-
ne reliéfne zdobená, prípadne je doplnená o nápisové polia.

Umiestnenie kachlíc v telese kachľovej pece (podľa Smetánku 1969).

A. Nadstavcová časť, B. Sokľová časť, C. Podstavec. Kachlica: 1. Rímsová, korunná, riadková nadstavcová. 2. Rímsová, korunná, rohová nadstavcová. 3. Základná, riadková, nadstavcová. 4. Základná, rohová nadstavcová. 5. Rímsová, kordónová, riadková, nadstavcová. 6. Rímsová, kordónová, rohová, nadstavcová. 7. Rímsová, korunná, rohová, sokľová. 8. Rímsová, korunná, riadková, sokľová. 9. Rímsová, korunná, rohová, sokľová. 10. Základná, riadková, sokľová. 11. Základná, rohová, sokľová. 12. Rímsová, kordónová, rohová, sokľová. 13. Rímsová, kordónová, riadková, sokľová. 14. Rímsová, kordónová, rohová, sokľová. 15. Základná, rohová, sokľová. 16. Základná, riadková, sokľová. 17. Rímsová, päťková, rohová, sokľová. 18. Rímsová, päťková, riadková, sokľová. 19. Rímsová, päťková, rohová, sokľová.

5. Výrobcovia a dielne

Potenciálnymi výrobcami kachlíc, ako aj staviteľmi pecí boli hrnčiari, najmä však remeselníci v mestách. Bezprostredné doklady o existencii kachliarskych dielní na výrobu kachlíc sú v archeologických nálezoch iba výnimočné, podobne ako písomné zmienky o nich v archívnych prameňoch. Písomný doklad z územia Slovenska sa týka majstra Jána z Viedne bez lokalizácie dielne, u ktorého si bratislavská mestská rada objednala dve pece. Tieto dodal radnici v režnom prevezení v roku 1444. Druhá pec, dodaná v roku 1449, bola vyhotovená z kachlíc polievaných glazúrou (Holčík 1976, 105). Z Viedne, ale aj z Krakova vtedy smerovali umelecké prúdy do prosperujúcich stredoslovenských banských miest. Najstarší písomný doklad o stavbe pece v mestskom hrade v Banskej Bystrici pochádza z mestskej účtovnej knihy richtára Juraja Strüzzera z roku 1482 „für den ofen auf die Kirchen“ a vzťahuje sa pravdepodobne na výstavbu kachľovej pece nájdenej v juhozápadnom rohu mestského hradu (Mácelová 2005, 211). Hoci na území Slovenska v stredoveku pôsobilo niekoľko kachliarskych výrobných centier (na Spiši, v okolí Košíc, na strednom a juhozápadnom Slovensku), doposiaľ neboli presne lokalizované (Holčík 1976, 106). Iba v Banskej Bystrici na Dolnej ul. č. 35 sa zistila jama na exploataciu hrnčiarskej hliny, ktorá bola po požiari v roku 1500 vyplnená celými kachlicami, polotovarmi a fragmentmi. Celé, málo porušené exempláre skončili prevažne v budapeštianskych múzeách.

K roku 1530 sa v archívnych dokumentoch v Banskej Bystrici objavujú iba dvaja hrnčiari. Rovnaký počet hrnčiarov mala v tomto období aj Kremnica. Uvedené fakty nevylučujú existenciu dielne, ktorej prosperita vrcholila koncom 15. stor. Je však pravdepodobné, že iné dielne, hlavne v susedných mestách, sa snažili toto stredisko napodobňovať a konkurovať mu spôsobom, ktorý máme doložený aj v okolitých krajinách. Okrem toho musíme predpokladať rozširovanie matríc ozdobných reliéfov aj prostredníctvom tovarišských vandroviek, dočasným pôsobením majstrov mimo sídla ich dielne ich presídľovaním, prípadne existenciou filiálok (Holl 1993, 284).

6. Produkcia banskobystrickej kachliarskej dielne

Kachľová pec patrila k najvýraznejším doplnkom inventára stredovekého domu a okrem bohatstva majiteľa často odrážala aj jeho vkus. V období neskorej gotiky meštianska kultúra dosahuje najväčší rozkvet. V stredoslovenskej banskej oblasti je to obdobie s prekvitajúcou staviteľskou, sochárskou a umelecko-remeselnou produkciou. Je odrazom prosperity regiónu, ktorý prilákal a sústredil mnohých domácich, ale aj zahraničných odborníkov, podieľajúcich sa na prestavbe kostolov, domov bohatých majiteľov baní a mestského patriciátu. Zároveň odráža kontakty banských miest s významnými európskymi centrami výroby a obchodu (Mácelová 1997, 186 – 188).

Aj banskobystrické kachlice, ktorých bohatú škálu motívov chceme predstaviť na výstave a v katalógu, sú schopné porovnania s nálezmi z celého stredoeurópskeho priestoru, ako aj s produkciou najznámejších rakúskych a nemeckých dielní. Pojem banskobystrická kachliarska dielňa, ktorej produkciu spracoval a uviedol do odbornej literatúry Š. Holčík (1974), sa stal všeobecne zaužívaným pojmom v odbornej literatúre, nakoľko výrobky tejto dielne svojím výtvarným prevedením sú porovnateľné s rezbárskymi prácami gotických chrámov. Ide o najproduktívnejšie obdobie posledných dvoch desaťročí 15. stor., kedy sa z bystrických kachlíc stavajú kachľové pece v šľachtických sídlach na Bratislavskom, Oravskom, Topoľčianskom, Trenčianskom, Beckovskom a Filakovskom hrade, v meštianskych domoch banskobystrických a kremnických waldbürgerov a ringbürgerov, sídle komorského grófa v Banskej Štiavnici, v kláštoroch v Slovenskej Lupči a v Bzoviku. Hoci na území Slovenska v stredoveku pôsobilo niekoľko kachliarskych výrobných centier (na Spiši, v okolí Košíc, na strednom a juhozápadnom Slovensku), doposiaľ neboli presne lokalizované (Holčík 1976, 106). Iba v Banskej Bystrici na Dolnej ul. č. 35 sa zistila jama na exploataciu hrnčiarskej hliny, ktorá bola po požiari v r. 1500 vyplnená celými kachlicami, polotovarmi a fragmentmi. Celé, málo porušené exempláre skončili prevažne v budapeštianskych múzeách.

6. 1. Banskobystrické kachlice z druhej štvrtiny 15. storočia

Kachliarske remeslo v meste Banská Bystrica malo zrejme už dávnejšiu tradíciu, ktorá nie je doložená písomnými prameňmi. Na základe archeologických náleзов môžeme produkciu kachlíc rozdeliť do viacerých fáz. Najstaršia kachľová pec z Banskej Bystrice je datovaná do obdobia pred polovicou 15. storočia. Ide o jeden z najvýznamnejších archeologických náleзов roku 1996, kedy sa in situ v interiéri starej fary v mestskom hrade severozápadne od kostola Nanebovzatia Panny Márie našiel sokel pece (Mácelová 1988, 85 – 96). Pec bola vyhotovená prevažne z nádobkovitých, no aj z reliéfnych neglazúrovaných kachlíc. Stála na tehlovom podstavci obloženom reliéfnymi doskami z pálenej hliny na maltovej dlážke. Bola spolu s bohatým inventárom fary zničená pri požiari mesta 10. apríla roku 1500. Na reliéfe kachlíc prevažuje ornamentálny rastlinný motív, motív rozety, gryfa, leva ležiaceho pod stromom i jednoduchého leva v erbovom štíte, ale aj motív architektúry. Pec bola pravdepodobne opravovaná v priebehu druhej polovice 15. stor. Vtedy sa do telesa pece mohli dostať dva nájdené exempláre glazúrovaných kachlíc. Fragment kachlice so zelenou glazúrou s reliéfom leva ležiaceho pod stromom sa našiel aj v barbakáne (Ušiak 2002, 627) a v južnej časti areálu mestského hradu. Reliéfné motívy majú analógie na Slovensku, Morave, v Čechách, Maďarsku, Švajčiarsku, Poľsku a Rumunsku. Kachlice s gryfom a levom ležiacim pod stromom boli použité pri výstavbe kachľovej pece v rokoch 1454 – 1457 na kráľovskom zámku v Budíne (Voit – Holl 1963, 20). Špecializované kachliarske dielne tu pracovali už na začiatku 15. storočia pre kráľovský dvor. Podľa I. Holla prenikli kópie kachlíc z kráľovských dielní z Budína aj do provinčných kachliarskych dielní (Voit – Holl 1963, 24).

Banská Bystrica udržiavala v 15. stor. čulé obchodné kontakty s oblasťami dnešného Rakúska, Nemecka, Švajčiarska, Maďarska, Sliezska a Čechami, čo okrem dovezených luxusných komodít do Banskej Bystrice dokazuje aj rozšírenie motívov na reliéfnych kachliciach, ktoré ovplyvnili kachliarsku produkciu v tomto banskom meste. Pri písaní svojej monografie o príbuznosti typov na švajčiarskych a maďarských kachliciach druhej polovice 15. stor. sa pokúsila maďarská bádatelka J. Tamási určiť pôvod a šírenie viacerých typov kachlíc. Banskobystrické nálezy v tom čase ešte neboli známe, preto do súpisu neboli zaradené (Tamási 1995, 19, 30). J. Hoššo pri analýze kachlíc zo stredoslovenskej banskej oblasti v rámci príspevku o obchodných kontaktoch územia Slovenska so strednou Európou preferuje priame preberanie predlôh pri výrobe tohto typu reliéfnych kachlíc z nemeckých dielní napr. formou grafických listov pred sprostredkovaním budínskou dielnou (Hoššo 1999, 170). Potvrdzuje to vybavenie interiéru starej fary, ktoré obsahovalo luxusné importy pochádzajúce z oblasti južného Nemecka, z Augsburgu, kedy kontakty s kolískou kachliarstva boli výrazné. Nevylučuje sa ani pôsobenie vplyvu budínskej dielne, vzhľadom na prepojenie oboch miest.

6. 2. Kachlice z polovice 15. storočia

Kachlice polievané zelenou glazúrou, zistené v objekte drevenej stavby radnice v mestskom hrade južne od kostola Nanebovzatia Panny Márie, boli pravdepodobne súčasťou pece postavenej počas pôsobenia Štefana Junga vo funkcii richtára (1450 – 1457). Zhorela tiež pri požiari v roku 1500 (Mácelová 1998, 186 – 188). Štýlovo rovnaká pec zdobila poschodie meštianskeho domu na dnešnom Námestí SNP 1. Glazúrované kachlice z jej deštrukcie boli použité do zásypu renesančnej klenby (Mácelová 2005, 205 – 216). Kachlice z oboch kachľových pecí vykazujú rovnaké technologické a typologické znaky. Z kolekcie kachlíc z meštianskeho domu bolo možné vyčleniť trinásť ikonografických motívov s tematickými námetmi: heraldickým, mravoučným a vzťahovým, zoomorfným, architektonickým a geometrickým a napokon náboženským. Na týchto posledných reliéfoch kachlíc je znázornený Baránok Boží (Agnus Dei), Panna Mária s dieťaťom Ježišom na rukách, sv. Juraj bojujúci s drakom a modliaca sa princezná, sv. Katarína a sv. Ladislav. Všetky kachlice boli poliate zelenou glazúrou. Nejednotná výtvarná úroveň týchto kachlíc hovorí o použití viacerých umeleckých predlôh z priestoru strednej Európy, pričom remeselné prevedenie všetkých výrobkov nesie pečať jednej remeselníckej dielne, predpokladáme, že domácej – banskobystrickej.

6. 3. Kachlice z poslednej štvrtiny 15. storočia

Záujem odborníkov od prvých nálezov v Banskej Bystrici na konci 19. storočia pútajú najmä reliéfne kachlice, ktorých čelná stena má výzdobné motívy spracované na vysokej umeleckej úrovni a je dokladom neoddeliteľnej spolupráce hrnčiara s umeleckým remeselníkom – rezbárom. Na túto skutočnosť poukázal už Š. Holčík (1978, 14). J. Hoššo po-

važuje reliéfne kachlice za „malé veľkosti“ a tento prívlastok prisudzuje najmä kolekcií kachlíc zo stredoslovenskej banskej oblasti pre ich vysokú výtvarnú a estetickú úroveň, ktorá je porovnateľná s najdokonalejšími výrobkami v alpskej oblasti (Hoššo 1997, 95). Umelecké výrobky stredoslovenského neskorogotického kachliarstva boli prezentované aj na výstave *Gotika v Slovenskej národnej galérii* v roku 2003 (Buran 2003). Kachlice s umelecky vypracovaným reliéfom, pripomínajúcim neskorogotické tváre a postavy svätcov na oltároch, sa našli na Dolnej ulici č. 35 v záhrade Bothárovho domu v rokoch 1894, 1973, 1979, v Ebnerovom dome na Nám. SNP č. 22 v roku 1907 a na prízemí v zásype rekonštruovanej radnice na Nám. SNP č. 1 v roku 1996. Reliéfne kachlice z prízemia radnice sú všetky rezné, bez glazúry a okrem reliéfnej busty sv. Petra a proroka Eliáša sa na reliéfoch vyskytujú najmä žánrové motívy odzrkadľujúce život mešťanov znázornených v dobovom odevu z konca 15. stor. Severne od veže barbakánu sa v juhozápadnom rohu v mestskom hrade počas výskumu G. Balašu v roku 1973 i M. Mácelovej v roku 1996 našli fragmenty deštruovanej kachľovej pece s neglazúrovanými exponátmi s reliéfmi sv. Michala, sv. Juraja, tancujúceho šaška i reliéf s pravou podobou tváre Ježiša Krista – tzv. „Veraikon“. Fragmenty farebne glazúrovaných kachlíc sa našli pri západnom opevnení v mestskom hrade, v ryhe pre inžinierske siete na Dolnej ulici č. 5 a rovnako na parcele domu na Nám. SNP č. 3. Všetky kachlice pochádzajú z banskobystrickej kachliarskej dielne.

Práve v tomto období sa produkcia dielne sústredila na série kachlíc s postavami svätcov v zobrazení celej postavy alebo iba troch štvrtín. Svätica či svätec je zobrazený v šatách či plášti charakteristickom pre obdobie gotiky, so svätožiarskou a príslušnými atribútmi, s jednoduchým pozadím alebo v gotickom výklenku so stĺpkami s fialovými nástavcami. Orámovanie kachlíc je buď jednoduché a tvorí ho kombinácia žliabku, prúta, hrany, alebo zložité vo forme bohatého rámu s architekturnou vyplňajúcou pozadie okolo postavy. Tvar a Rozmery ($\text{Š} \times \text{V} \times \text{H}$) kachlíc nie sú rovnaké, najmenšie štvorcové exempláre majú Rozmery ($\text{Š} \times \text{V} \times \text{H}$) okolo $22 - 23 \times 23 - 24 \text{ cm}$. Séria kachlíc s architekturnou dosahuje Rozmery ($\text{Š} \times \text{V} \times \text{H}$) obdĺžnika s rozmermi $35 \times 26 \text{ cm}$. Reliéf na niektorých kachliciach je nízky, pri nízkovej kachlici dosahuje výraznú hĺbku. Z postáv svätcov vynikajú reliéfy apoštolov Petra, Pavla a Jána, z dynastických svätcov Štefana a Imricha, zo ženských svätíc Barbory, Kataríny, Margaréty, Doroty a Márie Magdalény. Okrem postáv svätcov sa na reliéfoch vyskytujú starozákonní proroci, biblické postavy Adama a Evy, Judáša?, motív tancujúceho páru, ženy bijúcej muža, jazdca na koni, herolda, gajdoša, granátového jablka. Súhlasiac s datovaním kachlíc Š. Holčíkom (1978, 25) výrobu týchto exemplárov kladieme do posledných dvoch desaťročí 15. storočia. Dielňa, ktorej produkcia nesie pečať výnimočnej dokonalosti reliéfu zanikla pri požiari v roku 1500. Počiatkom 16. stor. sa na kachliciach objavuje polychrómia. Za luxusný výrobok habánskych remeselníkov zo zač. 17. stor. sa považuje kachľová pec pôvodne umiestnená v dome krakovského mešťana a majiteľa bani Jána Fricoviča v Banskej Bystrici. Dnes je táto zrekonštruovaná pec umiestnená v Umeleckohistorickom múzeu v Bu-

dapešti (Voit – Holl 1963, obr. 43).

7. Ikonografia gotických kachlíc

Námety a hlavné témy na reliéfoch kachlíc je možné rozdeliť do siedmich nasledujúcich okruhov:

- Náboženské motívy
- Mytologické a alegorické motívy
- Žánrové svetské motívy
- Heraldické motívy
- Zoomorfné motívy
- Architektonické motívy a ornament
- Rastlinné motívy

7. 1. Náboženské motívy

7. 1. 1. Úloha umenia pri posilňovaní pozície kresťanstva

Na konci 15. a na zač. 16. stor. je Uhorsko krajinou s hlbokou kresťanskou tradíciou. Šírenie náboženstva a upevňovanie jeho ideí sa nedialo iba v kostoloch počas bohoslužieb. Základný dokument k dejinám kresťanstva, biblia, bola dostupná len úzkemu okruhu vzdelancov. Cirkev teda hľadala cesty k posilňovaniu viery väčšinou negramotného obyvateľstva mnohými inými cestami. Jedným z najvyužívanějších spôsobov bolo umelecké stvárňovanie biblických textov. Tento bohatý zdroj ešte rozšírila kultom svätých a legend s nimi spojených. Kresťanstvo podnietilo v Európe silný kultúrny pohyb. Tento pohyb môžeme vidieť aj na reliéfoch kachlíc. Rozsiahlu náboženskú tematiku vyobrazenú na reliéfoch ČVS vystavovaných komorových kachlíc môžeme rozdeliť do troch základných skupín:

- starozákonné motívy,
- novo-zákonné motívy,
- svätí.

7. 1. 2. Starozákonné motívy

a) Adam a Eva pri strome poznania

Tento biblický starozákonný motív sa nachádza v Prvej knihe Mojžišovej Genesis a jeho pôvod sa hľadá v sumerských a babylónskych mýtoch. Stredoveká typológia považovala pokušenie za predzvesť Zvestovania, v ktorom „Nová Eva“ – Panna Mária vykúpi hriechy pôvodnej Evy. Vystavené fragmenty zeleno glazovaných kachlíc pochádzajú z výskumu barbakánu mestského hradu v Banskej Bystrici (Ušiak 2002, 628; obr. 8) a jeden exemplár v reálnom stave pochádza z kláštora v Slovenskej Ľupči. Unikátne celé kachlice pôvodom z Banskej Bystrice, Dolnej ul. č. 35 sa dnes nachádzajú v depozitári Iparművészeti Múzeum v Budapešti (Holčík 1978, obr. 78). Na reliéfoch z Banskej Bystrice drží Adam v pra-

vej ruke jablko a v ľavej zväzok listov, teda v jednom výjave sú spojené dva deje: ochutnanie zakázaného ovocia a spoznanie nahoty. Scénu dopĺňa prítomnosť hada ako symbolu zla, ovinutého okolo stromu (Ušiak 2002, 628). Fragment identickej kachlice sa našiel pri archeologickom výskume dvorového traktu meštianskeho domu na Nám. SNP č. 3 v Banskej Bystrici. Analógie ku kachliciam z Dolnej ul. č. 35 a Slovenskej Ľupče sa našli v paláci hradu Budín a sú datované do 15. stor. (Holl 1990, 85; obr. 37).

b) Starozákonní proroci

Vyobrazovanie starozákonných prorokov a kráľov predstavuje početne rozsiahlu kapitolu neskorogotického výtvarného umenia. Na kachliach sú vyobrazení ako samostatné polopostavy, bez akéhokoľvek vedľajšieho deja. Takéto poňatie vyobrazenia predznamenáva nový trend, ktorý sa rozšíril najmä v renesancii, kedy dochádza k vyobrazeniu realisticky stvárnených svetských osôb. Interpretácii jednotlivých postáv napomáhajú nápisové pásky. Často sa nápisová páska nedochovala, je nečitateľná alebo úplne chýba. Vtedy je interpretácia kachlíc veľmi ťažká. Zaujímavosťou sú rôzne pokrývky hlavy (Pavlik – Vitánský 2004, 35).

Typickými predstaviteľmi kachlíc s motívom proroka sú 2 exempláre nájdené v roku 1907 počas prestavby Ebnerovho domu na Nám. SNP č. 22 v Banskej Bystrici (Divald 1917, Holčík 1974, 191; Holčík 1978, obr. 81, 86) a dnes umiestnené v Iparművészeti Múzeum v Budapešti. V prvom prípade ide o komorovú zeleno glazovanú kachlicu s motívom proroka Eliáša. Postava proroka je zobrazená v jednoduchom obdĺžnikovom ráme, v rohoch umiestnené trojlístky, v rukách postava drží ozdobnú šerpu s nápisom ELIAS. V druhom prípade ide o postavu neznámeho proroka zobrazenú v štvorcovom ráme do pol pásu. Spodnú časť postavy ohraničuje pás tvorený polobíčkami. Prorok má na hlave špicatú čiapku. Jeho hlava je výrazne vyhnutá doľava. Postava ľavou rukou ukazuje na svoju hrud', pravú má položenú na bruchu, okolo postavy je opásaná šerpa. Vo vystavenej kolekcii je tento typ reliéfnej výzdoby zastúpený fragmentmi dvoch komorových kachlíc zobrazujúcich proroka Eliáša. Tieto boli získané počas výskumu kláštora v Slovenskej Ľupči (Hanuliak 2001, 2 – 8). Na ČVS kachlice je zobrazená postava proroka Eliáša. Postava je umiestnená v jednoduchom obdĺžnikovom ráme, v rohoch sú umiestnené trojlístky, v rukách drží ozdobnú šerpu s nápisom ELIAS. Všetky uvedené exempláre môžeme datovať do záveru 15. stor. Kolekcii dopĺňajú dva fragmenty komorových štvorcových kachlíc s vyobrazením neznámeho proroka z Hornej ul. č. 2 v Banskej Bystrici (Zachar 2009, 292 – 294, obr. 10 – 11). Ide o štvorcové kachlice zaklenuté v tvare oslieho chrbta. Po jeho oboch stranách vystupujú viacnásobne prelamované plastické výčnelky, pravdepodobne ako asociácia portálovej archivolty. Na ČVS je zobrazená postava muža s korunkou, držiaca (?) nápisovú pásku. Pod nápisovou páskou je po oboch stranách zobrazený kvet na stonke. Ikonografické určenie motívu je výrazne sťažené abráziou

ČVS. Ide pravdepodobne o starozákonného proroka alebo kráľa. V porovnaní s nálezmi z Námestia SNP č. 22 v Banskej Bystrici a Slovenskej Ľupče ide o asi o starší horizont kachlíc z 2. pol. 15. stor.

c) *Judita*

Spomedzi starozákonných postáv sa objavuje tiež Judita. Judita sa preslávila počas asýrskeho obliehania mesta Betúlia. Boh vypočul jej modlitby a vnučil jej myšlienku, aby išla do tábora vojvodcu Holoferna. Obľiekla sa do skvostného rúcha a ozdobila sa šperkmi. Potom sa spolu so svojou slúžkou vybrala von z mesta. Nepriateľské stráže ju chytili a predviedli pred vojvodu Holofernesa, ktorý bol očarený jej krásou. Domnieval sa, že Judita opustila svoj národ, ponechal ju v tábore a dovolil jej, aby sa mohla voľne pohybovať. Holofernes pripravil svojim dôstojníkom veľkú hostinu. Pozval aj Juditu a jej slúžku. Pri večeri vypil mnoho vína. Keď sa hostia rozišli, Holofernes premožený vinom zaspal vo svojom stane. Vtedy Judita prikočila k jeho posteli a jeho vlastným mečom mu odřala hlavu. Potom ju dala slúžke do vreca a obe odišli von z tábora. Keď sa Judita vracala k mestským bránam, už zďaleka volala, aby jej otvorili bránu. Obyvatelia a predstavení mesta sa hneď okolo nej zhromaždili. Judita im vyrozprávala všetko, čo sa stalo. Ukázala im Holofernovu hlavu. Obyvatelia sa potom prichystali na útok proti nepriateľskému vojsku. Asýrčanov zavčas ráno prebudil útok Izraelitov. Len vtedy zbadali, že ich veliteľ bol zavraždený. Medzi vojakmi nastal veľký zmätok a dali sa na útek. Izraelskí vojaci ich prenasledovali a mnohých pobili.

Tento starozákonný motív je vo vystavenej kolekcii zastúpený jedným exemplárom kachlice z Vlastivedného múzea v Galante. Kachlica bola nájdená počas archeologického výskumu vodného hradu Šintava. Postava Judity je na kachlici zobrazená vo výklenkovom ráme ako polopostava. Má veľmi nekvalitne prevedenú tvár, vlasy sú rozpustené. V pravej ruke drží nôž, v ľavej ruke odrezanú hlavu Holoferna. Povrch ČVS je polychrómne glazovaný. Kachlica sa svojím prevedením hlási už do 16. storočia (Egyházy – Jurovská – Füryová 1993, obr. 13; Ižof 2002, F3).

7. 1. 3. Novozákonné motívy

a) *Panna Mária*

V stredovekom umení bola postava Panny Márie, matky Ježiša Krista, veľmi obľúbená a často stváňovaná. Jej obľuba vychádzala z potreby zobrazenia Bohorodičky a zdôraznenia významu materstva v kresťanskej cirkvi. Postava Panny Márie Matky Božej oslabil neblahý vplyv starokresťanského učenia, ktoré na ženy pozeralo ako na potomkov zvodkyne pramatky Evy (Pavlik – Vitanovský 2004, 38). Zo slovenského prostredia je známa predovšetkým komorová kachlica so stojacou Madonou, ktorá drží malého Ježiša v náručí. Tá pochádza z banskoštiavnického Kammerhofu. Podľa konštrukcie a ikonografie sa radí k tretej sérii bansko-bystrických kachlíc podľa Š. Holčíka (1974, 184, obr. 9). Okrem toho

pozrieme fragment kachlice sediacej Madony s Ježiškom z Námestia SNP č.1 v Banskej Bystrici (Mácelová 2005, 214, obr. 1). Vo vystavenej kolekcii sa nachádza jediný exemplár, ktorý by sme mohli spájať s mariánskym kultom. Tým je rímsovitá kachlica v podobe cimburia s nápisom MARYA. Kachlica bola získaná počas výskumu starej fary v areáli mestského hradu v Banskej Bystrici.

b) *Ježiš Kristus*

Motiv zobrazenia Krista je aj napriek jeho významu v ľudských dejinách zastúpený v kachliarskom umení len zriedkavo. Vo vystavenej kolekcii sa objavuje jediný motív. Ide o motív s detailom Kristovej hlavy. Dva exempláre pochádzajú z výskumu hradu Liptov (Hanuliak 1985, 126, obr. 6). Biblickú osobnosť Krista dokresľujú symbolické atribúty v podobe holubíc. Výjav je zakomponovaný do charakteristickej dobovej architektúry. Podkladom pre stvárnenie hornej časti kachlice mohla byť horná časť pastofória alebo nástenný obraz. Dva fragmenty kachlíc s týmto motívom pochádzajú z areálu mestského hradu v Banskej Bystrici.

c) *Baránok Boží (Agnus Dei)*

Tento motív sa stal hlavným symbolom Ježiša Krista. Baránok býva zobrazovaný s krížom, kopytkom pridržuje zástavu vzkriesenia a z hrudi mu steká krv zachytávaná do kalicha. Baran bol od pradávna obeťným zvieraťom národov Blízkeho východu. Od samého počiatku kresťanstva zosobňoval baránok poslušnosť, miernosť a nevinnosť. Pravidelne sa obetoval počas Veľkej Noci.

Vo vystavenej kolekcii sa nachádza kompletný exemplár kachlice nájdennej na Nám. SNP č.1 v Banskej Bystrici (Mácelová 2005, 216, obr. 4). Hlava baránka so schematizovanými rožkami obrátená dozadu, predná noha zdvihnutá a pridržávajúca žrd s krížom a zástavou so 6 stuhami. Postava baránka je umiestnená v kruhovom medailóne. V rohoch ČVS sa nachádzajú neskorogotické trojlaločné výzdobné prvky. Podklady pre matricu, z ktorej bola vyhotovená uvedená kachlica sa hľadajú v českom prostredí (Mácelová 2005, 209). Analogické exempláre sa našli v Kremnici a Kutnej Hore.

7. 1. 4. Svätí

Kresťanská ikonografia je neoddeliteľnou súčasťou všeobecnej ikonografie, ktorej sa od začiatku 90. rokov 20. storočia začala venovať zvýšená pozornosť aj u nás. Kým v minulom období sa ikonografiu a atribútom svätcov venovali najmä umeleckohistorické štúdie v rámci opisu výtvarných diel obdobia gotiky, renesancie a baroka, v súčasnosti máme všeobecne dostupné monografické spracovania života svätých, ktoré podávajú podrobný biografický výklad a ikonografiu vrátane atribútov (Rusina – Zervan 1994). Po všeobecných populárnych príručkách od V. Ryneša (1969), V. Remešovej (1990) vyšla v Čechách po storočí od prvého vydania v nemeckom Ulme (1898) v preklade podrobná príručka o atribútoch svät-

cov od R. Pfeiderera (1998). Okrem spomínaných prác sa atribútom svätcov venuje aj Oxfordský lexikon svätcov (Farmer 1996), podrobná monografia o atribútoch svätých pochádza z pera L. Skružného (1996). Medzi najnovšie v tomto smere patrí práca J. Royta – H. Šedinovej (1998). Malé „veľdiela“ vrcholnej fázy produkcie banskobystriцkej dielne, ako nazval neskorogotické kachlice J. Hoššo (1997, 95), vynikajú práve v reliéfoch spracovania svätcov. Najpočetnejšie sú pritom zastúpení apoštoli Ján, Pavol a Peter. Podľa Š. Holčíka (1978, 13) mali menovcov v každej rodine, a tak sa stali patrónmi členov jednotlivých patricijských domov. Obľúbenosť si získali aj dynastickí svätci Štefan, Imrich a Ladislav, za ktorými nezaostávajú patrónky banských miest sv. Katarína, sv. Barbora a ďalšie dve zo skupiny tzv. štyroch veľkých panien sv. Margaréta (Margita) a sv. Dorota. K nim sa pridáva ešte reliéfne zobrazenie sv. Márie Magdalény.

7. 1. 4. 1. Svätci – apoštoli

a) Sv. Peter

Sv. Peter bol súčasník a apoštol Ježiša Krista. Po jeho ukrižovaní sa stal hlavou kresťanskej cirkvi v Jeruzaleme a podnikol mnoho misijných ciest. Zomrel mučeníckou smrťou asi v roku 64 v Ríme, podľa tradície ho ukrižovali dolu hlavou na Vatikánskom pahorku. Na tom mieste teraz stojí Bazilika sv. Petra, jej svätyňa je presne nad miestom, kde sa podľa tradície nachádza Petrov hrob. Jeho relikvie sú uložené v hlavnom oltári baziliky. Peter býva na kachliciach zobrazovaný v jednoduchom ráme, v tunike a pápežskom rúchu so strapcami, s krátkymi vlasmi, bradou a gloriolou na hlave. V pravej ruke drží kľúč. Ľavú ruku má zohnutú na prsiach, v pravej ruke drží kľúč od nebeského kráľovstva. Na niektorých kachliciach je zobrazený s nápisovou páskou „St. Petro“. Jeho symbolmi sú tiež obrátený kríž, loďka a kohút.

V súčasnosti poznáme 10 exemplárov kachlíc s motívom sv. Petra. Najväčšiu skupinu tvoria kachlice z nálezu na Dolnej ul. č. 35 v Banskej Bystrici (5 ks). 1 kachlica s vyobrazením sv. Petra sa nachádza v Magyar Nemzeti Múzeum (Hampel 1894; Cserey 1974; Holčík 1977, 137; Parádi 1984, Abb.1) a v Iparmúvészeti múzeu (Hampel 1894; Holčík 1977, 137). Dve kachlice z tohto súboru sa nachádzajú v zbierkach Stredoslovenského múzea v Banskej Bystrici (Holčík 1977, 137; Egyházy – Jurovská – Fűrýová, 1993; Mácelová 2006, obr. 5) a jeden exemplár v zbierkach SNM na hrade Červený kameň (Holčík 1977, 137; Holčík 1978, obr. III). Z Banskej Bystrice pochádza ešte niekoľko fragmentov kachlíc s motívom Sv. Petra s tým rozdielom, že tieto nesú nápisovú pásku s nápisom SA. PET. Tieto pochádzajú z Nám. SNP č.1 (Mácelová 1999). Všetky uvedené kachlice môžeme zaradiť do Holčíkovej 2. série bystrických kachlíc (1974, 178 – 179). Kachlice vyhotovené pomocou inej matrice než tie z Dolnej ul. č. 35 pochádzajú z Rimavskej Soboty (Botoš 2011, tab. 93) a z hradu Slovenská Ľupča. U oboch je postava sv. Petra výrazne menšia a menej prepracovaná. Exemplár zo Slovenskej Ľupče

je navyše zeleno glazúrovaný.

b) Sv. Pavol

Sv. Pavol z Tarsu bol apoštolom a prvým kresťanským teológom. Pochádzal z nábožnej židovskej rodiny z kmeňa Benjamin, ktorá mala rímske občianske právo. Bol vychovaný ako farizej, dostalo sa mu však zrejme aj grécke vzdelanie. Pavol bol horlivým vyznávačom židovskej viery a z poverenia veľkňaza prenasledoval kresťanov, väznil ich a mučil. Pavol mal videnie, po ktorom sa obrátil na kresťanskú vieru. Pre jeho vieru ho ako rímskeho občana stáli mečom. Býva znázornený s gloriolou na hlave, hustou bradou, kučeravé vlasy mu siahajú po pleciah. V ľavej ruke drží meč, v pravej ruke preložený šatku a klinec. V súčasnosti vieme o 4 exemplároch kachlíc s vyobrazením sv. Pavla. Všetky pochádzajú s veľkou pravdepodobnosťou zo súboru nájdeného na Dolnej ul. č. 35 v Banskej Bystrici a môžeme ich zaradiť do Holčíkovej 2. série bystrických kachlíc (1974, 178 – 179). Jedna kachlica sa dnes nachádza v Iparmúvészeti Múzeum (Hampel 1894; Holčík 1977, 137), jedna v zbierkach SNM na hrade Červený Kameň (Holčík 1977, 137) a dve kachlice pochádzajúce z Banskej Bystrice.

c) Sv. Ján

Apoštol, ktorý patril k najobľúbenejším učeníkom Krista a po jeho boku sa stal svedkom mnohých zázrakov. Bol pri jeho umučení a po zmŕtvychvstani svojho majstra sa ujal jeho matky Márie. Ján je zároveň aj evanjelistom, ktorému je pripísané evanjelium napísané na sklonku svojho života (Farmer 1996, 257 – 258). Na kachliciach je reliéfne zobrazené poprsie svätca v jednoduchom ráme, aj v zdobenom výklenku. Má bohaté kučeravé vlasy siahajúce po pleciah, gloriolu na hlave. V pravej ruke drží preložený šatku, v ľavej kalich, z ktorého vychádza had. Podľa legendy sv. Ján vypil jed podaný veľkňazom Aristodémom, ktorý mu neuškodil. Postava sv. Jána býva často zobrazovaná aj na kostolných oltároch. Tak napríklad popredné miesto zaujíma Ján na oltári kostola v Čeríne pri Banskej Bystrici, zasvätenom sv. Martinovi. V súčasnosti vieme o 7 exemplároch kachlíc s vyobrazením sv. Jána (Hampel 1894; Cserey 1974; Holčík 1974; 1977; 1978; Parádi 1984). Všetky pochádzajú z Dolnej ul. č. 35 v Banskej Bystrici. Kachlice nie sú glazúrované, povrch ich ČVS však pokrýva bleďohnedá engoba. Tri kusy nadstavcových kachlíc radíme do 1. série bystrických kachlíc podľa Š. Holčíka (1974, 177 – 178), zvyšné 4 soklové radíme do Holčíkovej 2. série (Holčík 1974, 178 – 179). V súčasnosti sa 4 exempláre nachádzajú v maďarských múzeách, a to v Magyar Nemzeti Múzeum (2 ks) a v Iparmúvészeti Múzeum (2 ks). Dva exempláre sa nachádzajú v zbierkach Stredoslovenského múzea v Banskej Bystrici. Jeden exemplár sa nachádza v zbierkach SNM na Červenom Kameni.

7. 1. 4. 2 Rytierski svätci

Sv. Juraj

Úcta k tomuto svätci sa rozšírila na kresťanskom východe v 4. a 5. stor. a jeho kult do západnej Európy prenikol v 6. stor. Bol obľúbeným motívom na stredovekých kachliciach. Vyobrazenie sv. Juraja býva prevedené v dvoch základných variantoch. Sv. Juraj na koni alebo sv. Juraj ako stojaca postava. Pod ním sa nachádza drak, ktorého prebodáva kopijou. Často býva zobrazovaný ako rytier v brnení, niekedy so štítom. Výjav dopĺňa hrad a modliaca sa princezná. V niektorých prípadoch jeden alebo oba atribúty chýbajú. Tento motív sa objavuje na ČVS gotických a renesančných kachlic veľmi často. Vyplýva to z mimoriadnej obľuby tohto svätca, ktorý sa stal patrónom stredovekého rytierstva. Táto legenda má viacero verzii, pričom najobľúbenejším výjavom bol jeho boj s drakom na záchranu princeznej v líbyjskom meste Silen. Komorové zeleno glazúrované kachlice s týmto motívom sa našli v areáli banskobystrického mestského hradu (Mácelová 1997, 187; obr. 6: 2), jeho barbakánu (Ušiak 2002, 627, obr. 7) a v zásepe klenby I. poschodia radnice na Nám. SNP č.1 (Mácelová 1999, 417, obr. 7: 5). Kachlice sú datované do 15. stor. Banskobystrické exempláre sa od seba dosť odlišujú. Formy na tieto kachlice boli nepochybne výrobkom dvoch rozdielnych remeselníkov, avšak zhoda v celkovej kompozícii reliéfu nás oprávňuje predpokladať, že formy na kachlice boli vyrobené podľa rovnakej výtvarnej predlohy (Ušiak 2002, 632).

Vystavený súbor dopĺňa komorová kachlica prevedená v režnom stave z hradu Trenčín (Holčík 1976, obr. 12; Holčík 1978, obr. 33; Egyházy – Jurovská – Füryová 1993, obr. 14). Na prežívanie tejto tradície vo výzdobe kachlic aj v mladších obdobiach poukazuje nález kachlice prevedenej v barokovom štýle z hradu Branč a datovanej do 17. stor. (Říha 1981, obr. 152).

7. 1. 4. 3. Dynastickí svätci

a) Sv. Štefan

Sv. Štefan pochádzal z vojvodskej rodiny. Štefan sa narodil asi v roku 975 v Ostrihome. Pokrstil ho zrejme pasovský biskup Pilgrim alebo jeden z jeho kňazov. Dovtedy sa volal Vajk. V roku 997 prebral vládu po svojom otcovi Gejzovi, ktorý v tom roku zomrel. Do svojej krajiny povolal učiteľov kresťanského života z okolitých krajín. Na Zobore v Nitre obnovil jestvujúci benediktínsky kláštor sv. Hypolita. Tento kláštor, ako aj iné kláštory, obdaroval majetkami a pozemkami. Štefan zakladal školy, vydal zákonník, cirkevným i svetským úradom predpísal ako úradnú reč latinčinu. Pápež Silvester II. mu poslal korunu a apoštolský kríž, ktorý nosievali biskupi pri verejných slávnostiach pred uhorským kráľom. Odtiaľ prislúchal uhorským kráľom titul „apoštolský kráľ“. Na Vianoce roku 1000 bol Štefan korunovaný za kráľa v Ostrihome. Korunoval ho ostrihomský arcibiskup Dominik. Štefan na ostrihomskom hrade dokončil stavbu chrámu sv. Vojtecha. Ustanovo-

val biskupov, nariadil, aby každých desať obcí malo kostol. Zomrel 15. augusta 1038 v Ostrihome (alebo v Székesfehérvári). Za svätého ho vyhlásil pápež Gregor VII. v roku 1083 spolu s ďalšími, ktorí sa pričínili o pokresťančenie Uhorska. Medzi nimi bol aj jeho syn Imrich.

Neúplná zeleno glazúrovaná komorová kachlica s reliéfom tohto svätca sa našla na hrade Branč (Říha 1981, 261, obr. 251). Svätiec je oblečený v kráľovskom rúchu, na hlave má korunu a v ľavej ruke drží kráľovskú insigniu, ríšske jablko. M. Říha ho mylne interpretoval ako sv. Ladislava. Tento omyl sa objavil aj na interpretácii J. Hošša, ktorý fragment kachlice so sv. Štefanom našiel v mestskom hrade v Kremnici (Hoššo 1997, obr. 2).

b) Sv. Imrich

Sv. Imrich sa narodil medzi rokom 1000 a 1007 v Ostrihome. Bol synom uhorského kráľa sv. Štefana. Ako štrnásťročného ho zverili benediktínskemu mníchovi, neskoršiemu biskupovi sv. Gerhardovi. Pod jeho vedením vyrástol Imrich na zbožného muža, ktorý dosiahol vysoký stupeň dokonalosti. Otec veľmi chcel, aby sa Imrich oženil a prevzal po ňom uhorský kráľovský trón. Imrich sa však vzpíral, keďže túžil žiť len pre Božie kráľovstvo a zostať slobodný. Osem dní pred slávnostnou korunováciou, ktorá mala byť 2. septembra 1031, však Imricha poranilo divé zviera (tak hovorí kronika z Hildesheimu z r. 1031). Imrich po ťažkej chorobe zomrel 3. septembra 1031. Pochovali ho v Stoličnom Belehrade (Székesfehérvár). Za svätého ho vyhlásil pápež Gregor VII. v roku 1083.

Vo vystavovanej kolekcii sa nachádza 6 exemplárov kachlic s motívom sv. Imricha. Dominujú bohatou polychrómnou glazúrou zdobené exempláre získané počas výskumov hradov vo Filákovke (Kalmár 1917, tab. LXII; Holčík 1974, obr. 5; Holčík 1978, obr. 67; Egyházy – Jurovská – Füryová 1993, obr. 22), na Oravskom hrade (Holčík 1978, obr. 74) a z kaštieľa v Devíne (Egyházy – Jurovská – Füryová, 1993, obr. 3). Fragment jednej kachlice zdobenej polychrómnou maľbou s vyobrazením sv. Imricha pochádza aj z mestského hradu v Banskej Bystrici. Sv. Imrich je na kachliciach oblečený v kráľovskom rúchu, s korunou na hlave a s gloriolou. V rukách drží ľaliu – znak čistoty a zasnúbenia Panne Márie.

c) Sv. Ladislav

Uhorský kráľ. Syn Bela I. Podieľal sa na kanonizácii uhorských kráľov sv. Štefana a Imricha. Je zakladateľom biskupstva v Záhrebe. Ladislav I. bol vyhlásený za svätého v roku 1192. O jeho obľube na území terajšieho Slovenska v 13. a 14. stor. svedčia kostoly zasvätené sv. Ladislavovi, ako aj časté zobrazovanie na gotických freskách (napr. Žehra, Veľká Lomnica, Necpaly, Bodice). Jeho atribútom je sekera, resp. halapartňa, ktorou Ladislav zvíťazil nad Kumánmi. Podrobnú štúdiu venovanú sv. Ladislavovi a jeho zobrazovaniu na kachliciach venovala A. M. Gruia (2006). Vystavené kachlice s motívom svätého Ladislava pochádzajú z hradu Filákov (Kalmár

1917, tab. XLII; Holčík 1974, obr. 6; Holčík 1978, obr. 65) a z Námestia SNP č. 1 v Banskej Bystrici (Mácelová 2005, obr. 3: 4). Starší horizont reprezentuje bystrický exemplár. Banskobystrický exemplár má polvalcovú komoru, vykurovaciu čelnú stenu veľkých rozmerov a bol zasadený do nadstavcovej časti pece. Svätec štíhlejšie postavy v brnení, bradatý, s bohatými vlasmi má kráľovskú korunu na hlave. Odev je členený na pancier, kovový, štvornásobne rozdelenú suknicu, topánky s ostrohami, nákolennicami, na rukách má rukavice a náplecníky. V pravej ruke drží štít s uhorským znakom, ktorý tvorí dvojité kríž v erbovom štíte. V ohnutej ruke drží halapartňu. Okrem spomenutých exemplárov sa kachlica s motívom sv. Ladislava našla aj počas výskumu kaštiela v Topoľčiankach (Ruttikay 2008, 123 – 234) a v Sabinove (Slivka 1979, 16).

7. 1. 4. 4. Svätice

a) Sv. Mária Magdaléna

Mária Magdaléna patrí k najznámejším biblickým postavám. Evanjeliá na dvoch miestach uvádzajú, že Ježiš z nej vyhnal sedem zlých duchov (Mk 16,9 a Lk 8,2). Po tejto udalosti sa zaradila medzi Ježišových učeníkov. Bola prítomná na Ježišovej krížovej ceste, pri jeho mučení a ukrižovaní, ale aj pri pohrebe. Prvý deň týždňa po sobote sa vybrala s ďalšími dvoma ženami k hrobu, aby pomazali Ježišovo mŕtve telo, ako to bolo zvykom u Židov. No našli prázdny hrob a anjelov, ktorí im povedali, čo sa stalo.

Vo vystavenej kolekcii sa nachádza jeden zlomok polychrómove glazúrovanej kachlice s motívom tejto svätice. Zlomok pochádza z hradu Čabrade. V súčasnosti je uložený v depozitári KPÚ v Banskej Bystrici. Celá kachlica s postavou sv. Márie Magdalény sa našla v Komorskom dvore v Banskej Štiavnici. Postava v dlhom plášti drží v rukách nádobu so vzácnym olejom – znak potierania Kristových nôh u farizeja Šimona (Holčík 1974 183, obr. 8). Zrejme podobne vyzerala aj kachlica z Čabrade.

b) Sv. Dorota

Svätica, ktorá od 14. stor. patrila medzi najobľúbenejšie sväté panny. Podľa legendy pochádzala z Cézareje a počas prenasledovania kresťanov za vlády Diokleciána bola uväznená. Bola odsúdená na smrť štatím. Pred popravou sa jej vysmieval právnik Teofil a pýtal sa, či mu pošle ovocie a kvety z rajskej záhrady. Dorota súhlasila a modli sa. Vtedy sa pri nej objavil anjel s košíkom s tromi jablkami a tromi ružami, ktorý podal Teofilovi. Košík s ovocím a kvetmi sa stal atribútom svätice. Vo vystavenej kolekcii motív sv. Doroty reprezentuje zeleno glazúrovaná komorová nástavcová kachlica, objavená počas výskumu starej baníckej usadlosti na Španej Doline (Mosný 2011, 196). Podobná kachlica bez hlavy sa nachádza v depozitári KPÚ v Banskej Bystrici. Jej pôvod je nejasný. Skupinu dopĺňa odtlačok negatívu formy pochádzajúcej z Dolnej ul. č. 35. Odtlačok bol zrealizovaný akad. sochárom Štefanom Mlíchom (Ušiak 2004, 561).

c) Sv. Katarína

Bola podľa legend kresťanskou pannou a mučeníčkou, žijúcou v 4. stor. n. l. Ide do istej miery o apokryfnú postavu, ktorej život a skutky sa zakladajú iba na legendách. Vzhľadom na jednu z najznámejších legend spájaných so svätou Katarínou, záver jej života možno časovo ohraničiť obdobím panovania rímskeho cisára Maxentia. Najznámejšia legenda o svätej Kataríne vraví, že ako kresťanská veriaca verejne protestovala u cisára Maxentia proti uctievaniu pohanských modiel. Cisár dal zavolať päťdesiat najváženejších učencov a filozofov, ktorí mali za úlohu vyvrátiť jej vieru. Kataríne, napriek jej mladému veku, sa podarilo pred filozofmi svoju vieru obhájiť a dokonca ich presvedčila, aby sa obrátili na kresťanstvo. Keď učenci priznali pred cisárom svoj neúspech, dal ich okamžite všetkých popraviť. Napriek Kataríninmu víťazstvu bola i ona napokon mučená a popravená. Maxentius sa rozhodol Katarínu zlomiť na kolese s vyčnievajúcimi hrotmi. Pri mučení sa však koleso zlomilo, a preto rozhodol meč, ktorým bola stáť. Meč a koleso ako nástroj jej múk sa stali Kataríninými hlavnými atribútmi, s ktorými býva najčastejšie zobrazovaná. Často býva zobrazovaná aj s kráľovskou korunou alebo svätožiarou.

Kachlica s vyobrazením sv. Kataríny sa vyskytuje v takmer totožnom prevedení. Postava sv. Kataríny je umiestnená v ozdobnom výklenkovom ráme, spodná časť rámu je šikmo prerazaná, v hornej časti rámu sa nachádzajú štyri oblúky v pozadí za postavou, postava je zobrazená do pol pásu, nad hlavou má gloriolu. Pravou rukou sa opiera o zlomené koleso, ľavou rukou si pridrža na lone plášť, postava má dlhé rozpuštené vlasy. Povrch ČVS je pokrytý bleдохnedou engobou. V súčasnosti poznáme 4 exempláre s týmto motívom. Radíme ich k 1. sérii banskobystrických kachlíc podľa Š. Holčíka (1974, 177 – 178). Zrejme všetky štyri boli pôvodne v súbore, ktorý sa našiel koncom 19. stor. na Dolnej ul. č. 35 v Banskej Bystrici. Jedna je umiestnená v depozitári Iparmúvészeti Múzeum v Budapešti (Hampel 1894, Cserey 1974; Holčík 1977, 137; Parádi 1984, Abb. 1). Jedna kachlica je vystavená v expozícii Múzea mincí a medailí na Kremnickom hrade (Holčík 1978, obr. 63; Egyházy – Jurovská – Fűrjová 1993, obr. 29) a dve sa nachádzajú v zbierkach Stredoslovenského múzea v Banskej Bystrici (Holčík 1978, obr. 63; Mácelová 2006, obr. 9). Sv. Katarína sa nachádza aj na viacerých rohových kachliciach nájdených na Nám. SNP č. 1.

d) Sv. Margaréta

Sv. Margaréta býva zvyčajne znázorňovaná s drakom. Na základe legendy to mal byť jej nepriateľ, nad ktorým mala zvíťaziť. Pripravoval sa ju zhltnúť, ale ona nad ním zvíťazila znamením kríža.

Vo vystavenej kolekcii sa nachádzajú tri exempláre s motívom sv. Barbory. Všetky tri pochádzajú z hradského prostredia. Jedna kachlica s vyobrazením sv. Margaréty sa našla počas výskumu Bratislavského hradu (Holčík 1974, obr. 1; Holčík 1978, obr. 64). Jedna kachlica sa našla počas výskumu na hrade

Beckov (Kodoňová – Tóthová 1995). Obidve kachlice majú CVS pokrytú zelenou glazúrou. Fragment tretej bol získaný počas výskumu vodného hradu Šintava (Bugyiová 1989, 75; Egyházy – Jurovská – Fűrýová 1993, obr. 11; Ižof 2002, F3). Táto je na rozdiel od predchádzajúcich zdobená polychrómnou glazúrou. Okrem toho tri kachlice pochádzajú z archeologického výskumu kaštieľa v Topoľčiankach a dnes sú uložené v Archeologickom ústave SAV v Nitre (Ruttkay 2008, 123 – 234).

e) Sv. Barbora

Mučeníčka. Podľa legendy ju jej otec Dioskúros zamkol vo veži, aby ju neuvidel žiadny muž. Po odmietnutí návratu k pohanstvu bola odsúdená na smrť. Jej atribútom je veža. Niekedy býva veža zobrazovaná s tromi oknami, ktoré symbolizujú svätú trojicu. Je patrónkou baníkov, kamenárov, tesárov. Jej obľúbenosť narastá od 14. stor. a bola spojená s rozmachom baníctva a výstavby kamennej architektúry. Unikátna komorová nástavcová kachlica pokrytá bielou engobou s vyobrazením sv. Barbory pochádza z kolekcie z Bothárovoho domu v roku 1894 na Dolnej ul. č. 35 v Banskej Bystrici (Hampel 1894; Holčík 1977, 137; Holčík 1978, obr.76). O niečo mladší horizont reprezentuje polychrómnou zdobená kachlica pochádzajúca z výskumu hradu Šintava (Bugyiová 1989, 74; Egyházy – Jurovská – Fűrýová 1993, obr. 11; Ižof 2002, F3). Osobitným exemplárom je negatív formy z bledosivej hlíny s vyobrazením sv. Barbory s korunkou. Tento bol získaný počas výskumu lokality Kláštorisko v Slovenskej Lupči (Hanuliak 2001, 4 – 6).

7.2 Mytologické, fantastické a alegorické motívy

Tradičný symbolický repertoár je omnoho starší ako kresťanské dejiny a dotýka sa samotných počiatkov ľudských dejín. Niektoré základné symboly sprevádzajú človeka od jaskynných malieb po celú jeho históriu, iné upadli do zabudnutia a zase sa objavili, často v odlišnej úlohe. Praveké kultúry a tiež neskorší animizmus a totemizmus vystriedali personifikácie gréckej a rímskej antiky. Tie neskôr nahradil systém symbolov, vytvorených starokresťanskou dobou. Od stredoveku po barok sa vylepšovalo alegorické zobrazenie, schopné vyjadrovať zložité významové scenáre. Mytologické, alegorické a fantastické vyjadrovanie vo výtvarnom umení sa vo vlnách vracia dodnes a stále trvá. Výtvarné archetypy vznikali z ľudskej potreby dať vizuálnu podobu všetkému nepoznanému. Znaky, ktoré tak vznikali, migrovali a zároveň sa dedili. Európe dodával svoj svet symbolov oddávna Orient, či už prostredníctvom mierových alebo vojenských kontaktov. Orientálne zdroje prispievali fantastickými motívmi už do gréckej a židovskej apokalyptickej literatúry. Bytosti, ktoré tu vystupovali, vytvárala fantázia kombinovaním častí tiel rôznych existujúcich zvierat a tieto monštrá niekedy dopĺňali aj antropomorfné prvky. Pre ilustráciu môžeme uviesť napr. Kentaura, Pana, Satyru, Harpyju, Sirénu, Sfingu. Stredovek niektorých netvorov

prebral do svojich bestiarov, kde sa v súlade s dobovým chápaním vedľa seba rovnocenne vyskytovali skutočné zvieratá a monštrá. Fantastické bytosti a rôzne monštrá sa vyskytovali aj v gotickej a renesančnej heraldike. Morská panna, ale aj morský kôň a lev, Pegas, heraldický panter a antilopa, to je len časť galérie obecných heraldických znamení (Pavlík – Vitanovský 2004, 63–64).

7.2.1 Drak

Drak predstavuje najtypickejšieho zástupcu rieše fantastických tvorov. Postava draka sa vyskytuje v mnohých svetových kultúrach, ale má v nich odlišné postavenie. Pokiaľ vo východných kultúrach zastupuje blahodarnú silu, v kresťanskom svete je symbolom zla. V kresťanskej symbolike sa objavujú drakobijci anjeli Michael a sv. Juraj, ktorí majú svoj predozob v gréckom Perseovi. Drak býva vyobrazovaný v rôznych pozach, dosť často v rámci súboja so sv. Jurajom na koni. Samostatne sa objavuje len zriedka. Charakterizuje ho jašteričie telo s krídlami a dvoma, resp. štyrmi vtáčimi nohami. Hlava je zubatá, niekedy aj s rohmi, telo pokryté šupinami a krídla väčšinou blanité. Vo vystavovanej kolekci sa nachádza iba jeden exemplár s dračou symbolikou. Jedná sa o rímsovitu kachlicu z Hornej Striebornej ul. č.1 v Banskej Bystrici. Povrch kachlice je polychrómnou glazúrovaný. Čelná stena nesie motív prikrčeného draka so zloženými krídlami, vyplazený jazyk. Drak má dozadu natiahnutý chvost. Celkové prevedenie motívu radí exemplár skôr do 16. – 17. stor. (Mácelová 2008, 491 – 498). Veľmi podobný exemplár pochádza z kaštieľa v maďarskom Pácine (Havassy 2002, 75, obr. 1).

7.2.2. Korunovaná Morská panna

Pôvod tejto báje bytosti sa odvodzuje od legendy o Odyseovi, ktorý sa na svojej ceste stretol aj so Sirénami. Okrem nich sa za pôvodný námet považujú vodné nymfy Najáde alebo morské nymfy Nereidy (Pavlík – Vitanovský 2004, 79). Mýlna sa niekedy označuje za Meluzínu, legendárnu predchodkyňu francúzskeho rodu Lusignan. Meluzína nikdy nebola stvárnená ani opísaná s rybím chvostom, ale len s hadím chvostom a prípadne s krídlami. Okrem toho, tak meno ako aj legenda o ženskom monštre sa objavujú až na konci 14. stor., kým legenda o Morskej panne je oveľa skoršia.

Vystavená zeleno glazúrovaná komorová kachlica s výjavom dvojchvostej Morskej panny pochádza z priestorov radnice na Nám. SNP č.1 v Banskej Bystrici (Mácelová 2005, 216, obr. 4: 3). Morská Panna je vyobrazená v ozdobnom ráme, na hlave má korunku a dlhé rozpustené vlasy, rukami drží rybí chvosty pokryté šupinami, ktoré vyrastajú z jej trupu. Kachlica je datovaná do 2. pol. 15. stor. Podobne ako u kachlice s motívom Baránka Božieho, hľadá sa pôvod motívu pre matricu bystrickej kachlice v českom prostredí, aj keď kachlice s týmto výjavom sa objavujú v širokom európskom priestore (Hazlbauer 1989, 414). Napr. kachlica s výjavom Meluzíny (resp. Morskej panny) s perlovcom po okraji bola nájde-

ná v kaštieli Pomáz v Maďarsku (Holl 1990, 70), ale tento sa trochu od bystrického exemplára líši. Ďalší motív s Morskou Pannou, ale trochu odlišný, pochádza z Třebíča (Menoušková – Měřinský 2008, 45, obr. 101). Datovaný je do 1. pol. 15. stor.

7. 2. 3. Kázuci vlk (*lupus praedicans*)

Ku kachlici so scénou kážuceho vlka (*lupus praedicans*), nájdeného počas výskumu radnice na Nám. SNP č. 1 v Banskej Bystrici (Mácelová 2005, 214, obr. 2: 4), sa v odbornej obci viedla rozsiahla diskusia týkajúca sa výkladu ikonografie ako aj datovania exemplárov s týmto motívom (Smetánka 1983, 322 – 324). Kachlice s týmto motívom pochádzajú tiež z mestského prostredia z Prahy, Jihlavy. Boli nájdené v Poľsku aj v Nemecku. Podľa Z. Měřinského (1997, 465) tento motív nesúvisí s odrazom husitskej ideológie, ale má svoj pôvod v západnej Európe 13. – 14. storočia. Do strednej Európy sa dostal sprostredkovaním z Nemecka v 14. stor. Jeho existenciu na Slovensku zo zač. 2. pol. 15. stor. dokladá freska zo starej Zvolenskej fary transferovanej na Zvolenský zámok (Tognier 1988, 115).

7. 2. 4. Gryf

Toto bájne zviera má pôvod na starovekom východe. Okrem pomenovania gryf sa nazýva aj vtákom Nohom. Jeho znamením je láska k zlatu, ktoré vyhrabáva zo zeme a starostlivo ho stráži. Gryf zosobňoval v monumentálnom umení Predného Východu strážnu funkciu. V kresťanskej symbolike je gryf nositeľom dobra a často premáha zlo personifikované hadom. Je taktiež symbolom vzkriesenia a svojou dvojakosťou predstavuje aj dvojakú prirodzenosť Kristovu, božskú a ľudskú. Vo svojej ustálenejšej podobe je gryf zobrazovaný ako tvor s hlavou orla a telom leva (Pavlík – Vitanovský 2004, 76–78).

Vo vystavenej kolekcii sa nachádzajú dve kachlice s motívom gryfa. Prvá pochádza z výskumu mestského hradu v Banskej Bystrici. Kachlica je datovaná do 2. polovice 15. stor. Druhým exemplárom je kachlica z Trenčianskeho hradu (Nešporová 1997, 29). Obe kachlice majú takmer identické reliéfne prevedenie. Okrídlený gryf v ozdobnom štvorcovom ráme, predná laba zdvihnutá, vyplazený jazyk. Gryf kráča doľava. Pokiaľ je však banskobystrická kachlica prevedená v režnom stave, trenčiansky exemplár je bleдозeleno glazúrovaný. Veľmi podobná bystrickému exempláru je kachlica z Vyškova, kde je datovaná do pol. 15. stor. (Pavlík – Vitanovský 2004, 363, obr. 492).

7. 3 Svetské a žánrové motívy

Stredoveká spoločnosť bola prísne hierarchizovaná. Každý jej člen mal miesto v tejto hierarchii. Jeho postavenie bolo dané vôľou Božou, a preto o správnosti tohto rozdelenia nikto nepochyboval. Biskup Adalberon z Laonu rozdelil okolo roku 1030 kresťanskú spoločnosť na oratores, bellatores a laboratores, teda tých, ktorí sa modlia, bojujú a pracu-

jú. Vytvorila sa tak schéma troch základných sociálnych typov stredoveku – kňaz, rytier a roľník. Okrem nich sa však objavujú aj mnohé ďalšie typy ako napr. kráľ, mešan. Táto spoločenská schéma sa prejavuje aj v umení. Výnimkou nie sú ani kachlice. Svetské figurálne motívy na gotických kachliciach sú rovnako často a obľúbené ako u náboženských motívov. V rámci výzdoby sa odzrkadľuje námetové bohatstvo, ktoré obsiahlo takmer všetky aktivity stredovekého človeka, ako aj rozdielnosť jeho postavenia v spoločnosti (Pavlík – Vitanovský 2004, 84 – 85) Po celé obdobie stredoveku sa na reliéfoch so svetským motívom najväčšej obľube teší trojica námetov a to boj a turnaj, lov a kratochvíľa.

7. 3. 1 Boj a turnaj

Symbolom tejto sféry spoločenského života býva spravidla postava rytiera. Býva zobrazovaný ako stojaca postava alebo ako jazdec. Vyobrazenie rytiera predstavuje tak reálny, ako aj symbolický námet, čo dokazujú aj symbolické významy jeho výzbroje. Meč bol považovaný za obraz križa, na ktorom bol ukrižovaný Kristus, kopija za symbol pravdy, prilba bola odrazom pokory, pancier bol ochranou proti neresťam, ostroha symbolom dôstojnosti, štít reprezentoval povinnosť a nakoniec železná rukavica zabráňovala dotyku s nečistým (Pavlík – Vitanovský 2004, 85 – 87).

Jednou zo skupín sú kachlice zobrazujúce rytiera na koni. Prvým exemplárom v tejto skupine je komorová kachlica z Rimavskej Soboty (Botoš 2011, tab. 95). Na kachlici je vyobrazený jazdec na cválajúcom koni. Jazdec drží kopiju ozdobenú šerpou na hrote, v ľavej ruke a pod pazuchou. V pravej ruke drží uzdu koňa, na pravom boku je opásaný jednosečnou šablou. Pokrývka hlavy je zdobená perím. Kachlica je prevedená v režnom stave. Podobný motív polychrómove glazúrovaný sa nachádza na kachlici z hradu Fífakovo (Kalmár 1917, tab. XLV). Kachlice datujeme do prelomu 15. a 16. stor., resp. do 1. pol. 16. stor.

Druhú skupinu kachlíc s tematikou boja predstavuje v ikonografii kachlíc veľmi často sa zobrazujúci stojaci rytier. Unikátna komorová kachlica pochádza z banskoštiavnického Kammerhofu (Holčík 1974, obr. 7; Holčík 1978, obr. 72). Na zeleno glazúrovanej ČVS je zobrazená postava stojaceho rytiera v brnení, v ľavej ruke drží kopiju, pravú ruku má položenú na rukoväti opásaného meča. Ide o typ kachlice, ktorú radíme do 3. série banskobystrických kachlíc podľa Š. Holčíka (Holčík 1974, 182). Podobný motív sa nachádza na fragmente kachlice z Kremnice. Nesie zobrazenie rytiera v brnení, bez prilby, s dlhými vlasmi. V oboch rukách drží kopiju smerujúcu nadol. Kachlice datujeme do záveru 15. stor. O niečo mladší horizont (1. pol. 16. stor.) reprezentuje krásna polychrómove zdobená kachlica z Devína (Keller 1988, 46; Egyházy – Jurovská – Fűrýová, 1993, obr. 2). Na kachlici je zobrazená postava stojaceho rytiera v brnení s mečom. Obojručný meč má položený na ľavom pleci. Je opásaný dykou, resp. krátkym mečíkom. Postava je zobrazená v ozdobnom výklenkovom ráme. Naľavo od tváre sa nachádza nečitateľný nápis v latinke.

Ojedinelým v slovenskom prostredí je motív prisahy, ktorý bol vyobrazený na kachlici z barbakánu mestského hradu v Banskej Bystrici (Ušiak 2002, 628, obr. 8: 2). Odev oboch postáv naznačuje, že ide o osoby patriace do vyššej spoločenskej vrstvy. Erb, na ktorom kľáči jedna z nich, je identifikovaný ako starší erb mesta Banská Bystrica (Ušiak 2002, 633). Presné určenie obsahu stažuje chýbajúca časť reliéfu.

7.3.2. Lov

Lov bol dominantnou zložkou života stredovekej šľachty. Hon a lov boli považované za tradičné rytierske cnosti. Lov bol súčasťou výchovy mladého rytiera, vedúci ku zlepšeniu jeho fyzickej kondície. V reliéfoch zobrazujúcich lov je typickým výjavom lov na vysokú zver. Populárnou scénou je lov za pomoci sokola. Realisticky bývajú zachytené niektoré detaily loveckej výstroje. Postavu lovca na koni často dopĺňajú psy a taktiež honci. (Pavlik – Vitánský 2004, 88 – 89). Vo vystavovanej kolekcii je motív lovu zastúpený dvoma fragmentmi ČVS komorovej kachlice, na ktorej sa nachádza vyobrazenie jazdca na cválajúcom koni doľava. Jazdec je opásaný na ľavom boku šablou, v pozadí pri ľavom ráme rozvilinový ornament, na konskom zadku ozdobná textília so strapcami (Mácelová 1999). V tomto prípade pravdepodobne ide o sokolníka alebo výjav z polovačky. Pekný súbor kachlíc s motívom sokolníkov, resp. polovníkov pochádza z moravských lokalít (hrad Cvilín, Opava). Kachlice sú datované do 2. pol. 15. stor. (Ménoušková – Měřinský 2008, 66). Okrem jazdcov býva často motívom aj boj s divou šelmou. V našom prostredí je takou kachlica s hradu Liptov. Na jej ČVS je vyobrazený boj s medvedom (Hanuliak 1985, 127, obr. 7).

7. 3. 3. Kratochvíľa

Aj napriek „vyťažnosti“ stredovekého človeka, tak ako je tomu dnes, vyplnil svoj voľný čas rôznymi aktivitami. Medzi ne radíme predovšetkým stolovanie, tanec, sex atď. Samozrejmom súčasťou osláv všetkého druhu vo všetkých spoločenských vrstvách bola hudba a tanec. Bohatosť a dokonalosť prípravy hostiny vypovedala o možnostiach hostiteľa. Špecifickými postavami stredovekých hostín bývali klauni, resp. šašovia. Na ich vyobrazeniach im málokedy chýba nejaký hudobný nástroj. Na prelome 15. a 16. stor. môžeme dokonca hovoriť o dobovom kulte šašov a bláznov. Reprezentantom tohto typu zábavy bývajú kachlice s vyobrazením tancujúceho páru. S vyobrazením sexu v stredovekom umení je spojená tabuizácia. Unikátnou kachlicou v tomto smere je preto komorová kachlica z Banskej Bystrice s vyobrazením dvojice nahých milencov. Do tejto oblasti patria aj výjavy zo súkromia stredovekého človeka. Súkromie bolo podobne ako dnes, aj v stredoveku silno stráženou oblasťou, a to, čo sa udialo v domácnosti, sa len málokedy dostalo za múry domov. V tomto smere sa ako veľmi zaujímavé ukazujú výjavy vzťahov medzi mužom a ženou.

7. 3. 3. 1 Hostiny a zábavy

Stredoveké stolovanie je zastúpené postavou hodovnícky vyobrazenou na kachlici z mestského hradu v Kremnici. Kachlica je datovaná pred pol. 15. stor. (Hošo 1991, obr. 24: 4; Egyházy – Jurovská – Fűrővő 1993, obr. 25). Hodovníčka má vlasy zvinuté v sieťke a v pravej, dohora ohnutej ruke, drží korbeľ s nápojom a v ľavej ruke mäso. Fragment podobnej kachlice pochádza z výskumu dvorového traktu na Nám. SNP č. 3 v Banskej Bystrici (Mácelová 2008, 494, obr. 3). Veľmi podobný motív sa našiel na kachlici zo Starého Bohumína (Ménoušková – Měřinský 2008, 71, obr. 218). Kachlica je datovaná do 15. stor. Tu vyobrazená postava je však interpretovaná ako muž.

Stredoveké hostiny a zábavy sprevádzali hráči na hudobné nástroje. Unikátna komorová výklenková kachlica s motívom gajdoša (dvorného blázna) pochádza z Banskej Bystrice, Dolnej ul. č. 35 (Hampel 1894; Holčík 1977, 137; Holčík 1978, obr. 70). Postava gajdoša je umiestnená v nízkovom výklenku. Vrchná tretina reliéfu je prekrytá prelamaným rastlinným ornamentom, snáď s prekríženými "bodliakmi". Gajdoš drží v ľavej ruke gajdy, pravú ruku má v lakti vyhnutú nahor, na hlave má čiapku so špicatými ušami. Medzi nohami pri chodidlách je vyobrazená postava psa. Podľa Š. Holčíka (1974, 181) bola kachlica komponovaná pre podhľad, čo znamená jej predpokladané umiestnenie v hornej časti pece. Kachlica je vyhotovená v režnom stave. ČVS je pokrytá bledolinedou engobou.

Posledným motívom, ktorý by sme mohli nepriamo spájať so zábavou sú zobrazenia mladých mužov. Vo vystavenej kolekcii reprezentuje tento motív trojica kachlíc z Trenčína. Okrem nich sa motív mladíka nachádza aj na zeleno glazúrovanej komorovej kachlici z Ebnerovho domu na Nám. SNP č. 22 v Banskej Bystrici (Dívald 1917; Holčík 1974, 189, obr. 13). Tá je dnes umiestnená v Iparmúvészeti Múzeum v Budapešti. Uvedené výjavy sa nápadne podobajú na výjavy na hracích kartách. Podľa Š. Holčíka reliéfy na týchto kachliciach zobrazujú vlastne polovičky dvojhľavých hracích kariet (Holčík 1974, 192). Ich figúry už ťažko možno určiť, lebo nepoznáme hru, z ktorej karty slúžiace ako vzor, pochádzali. Za znaky označujúce farbu možno považovať dopĺňujúce výjavy ako sedemcípá hviezda, erb alebo sova.

7. 3. 3. 2 Muž a žena

Vzťah muža a ženy je široko koncipovanou témou s vyobrazeniami z rôznych sfér. Od spoločenských akcií a zábav cez galantné, až po intímne sféry. Motív tancujúceho páru je zachytený na kachlici z Ebnerovho domu v Banskej Bystrici na Nám. SNP č. 22 (Dívald 1917; Holčík 1978, obr. 79). Pri detailnom pohľade na kachlicu nám však neujde roztopenosť, ktorá sprevádzala stredoveké zábavy. Postava muža má totiž pravú ruku na pleciah ženy, ale ľavá ruka smeruje pod ženinu sukňu. Postava ženy je v mierne odmietavom geste, ľavou rukou akoby odtlačala dotieravého muža.

Veľmi sugestívne pôsobí výjav sediaceho páru, zo-
brazený na polychrómne zdobenej komorovej kach-
lici z Trenčína. Ide o manželský alebo skôr o milenc-
ský pár. Ich vzťah vyjadruje gesto držiacich sa rúk. Pár
sedí pravdepodobne pod arkádovým oblúkom. Mohli
by sme hovoriť o motíve Záhrady Lásky, ktorý patrí
k frekventovaným námetom s erotickým podtextom.
Kachlica s podobným, avšak inak prevedeným motí-
vom pochádza z Biliny a je datovaná do 1. pol. 16. stor.
(Pavlík – Vitanovský, 378, obr. 656).

Výjav z domácnosti nesie ČVS zeleno glazúrova-
nej komorovej kachlice z Ebnerovho domu (Dívald
1917). Vo vystavenej kolekcii sa nachádza podob-
ná kachlica z Nám. SNP č. 1 v Banskej Bystrici (Má-
celová 1999). Táto je prevedená v režnom stave. Na
výjave postava ženy v čepci drží vo vztýčenej pra-
vej ruke akýsi predmet, snád polienko, ľavou rukou
drží druhú postavu muža za vlasy. Postava muža je
v miernom predklone, pravú ruku má pred sebou
vztýčenú v lakti s otvorenou dlaňou, ľavú ruku má za
chrbtom a v dlani drží pravdepodobne čiapku. Scéna
vyobrazuje zrejme príchod muža domov v nie prá-
ve najtriezvejšom stave. Reakcia ženy je preto jasná.

Pre stredovek veľmi ojedinelé zobrazenie vzťahu
muža a ženy predstavuje kachlica z banskoštiav-
nického Kammerhofu (Holčík 1974, obr. 10; Hol-
čík 1978, obr. 73). Ide o motív Aristotela a Phyllis.
Scéna bola veľmi obľúbená v rytierskom rozprávani
a piesňach. Je to jedna zo scén, ukazujúcich ako lás-
ka môže zosmiešniť človeka. Aristoteles, starý filozof,
natolko podľahol láske ku kráľovej mladej milenke
Phyllis, že na nádvorí hradu pred očami celého krá-
ľovského dvora chodil po štyroch a Phyllis ho, sediac
mu na chrbte, poháňala bičom. Námetu na motív
z banskoštiavnickej kachlice sa hľadajú v nemeckom
prostredí (Holčík 1974, 190 – 191). Svojím vyhoto-
vením sa kachlica radí do 3. série banskobystrických
kachlíc podľa Š. Holčíka (1974, 185).

Unikátnou kachlicou z hľadiska ikonografie, ktorá
nemá na Slovensku ani v Európe v 2. pol. 15. storočia
analogie, je kachlica s výjavom erotickej scény. Kach-
lica bola nájdená počas výskumu radnice na Nám.
SNP č. 1 v Banskej Bystrici (Mácelová 2005, 210, obr.
3: 1) a v mestskom hrade. Motív milencov je veľmi
prozaický, zobrazený pomerne realisticky. Kompozí-
cia je však dosť jednoduchá až rustikálna. Výjav na
banskobystrickej kachlici v v širšom geografickom
kontexte rozpracovala A. M. Gruia (2007, 85 – 22).

7.4. Heraldické motívy

Heraldické motívy na gotických a renesančných kachliciach
boli obľúbené najmä v českých a moravských zemiach. Tu sa
stretávame aj s rodovou heraldikou uplatňovanou na kach-
liciach, pri ktorých sa nedodržiavali striktné heraldické pra-
vidlá. Na Slovensku sa na kachliciach stretávame s mestskou
heraldikou, napr. na kachliciach z Bratislavy, Košíc a Ban-
skej Bystrice. Medzi vystavenými kachlicami sa vyskytujú
dva motívy, a to heraldický lev a Herold s uhorským znakom.

7.4.1. Heraldický lev

Heraldický lev je nepochybne odvodený zo znaku
českého kráľovstva. V slovenskom prostredí sa vy-
skytuje zrejme len vo forme výzdobného prvku. Jed-
nochvostý lev je často zobrazovaný na erbových pe-
čatiach županov a sudcov 13. – 15. stor. (Vrteľ 1999,
78-90). Typickým reprezentantom dvojchvosté-
ho heraldického leva je nález s korunkou na hlave
umiestneného v gotickom štíte, nález z hradu Lip-
tov (Hanuliak 1985, 127, obr. 7). Podobný motív sa
nachádza na kachlici z Bratislavského hradu (Hol-
čík 1978, obr. 37). Ďalšia kachlica s motívom heral-
dického leva sa našla počas výskumu mestského hra-
du v Banskej Bystrici a na Nám. SNP č. 1 v Banskej
Bystrici (Mácelová 1997, obr. 6: 1; Mácelová 2005,
obr. 3: 3.). Heraldický lev sa zobrazuje vždy ako ská-
čuci, stojaci na ľavej zadnej nohe a pravou vykračú-
je (Vrteľ 1999, 17). Banskobystrický lev stojí opač-
ne na pravej nohe a ľavou vykračuje. Vysvetľujeme
to ako nezvládnutie heraldickej problematiky kach-
liarom alebo nepresnosťou pri vypracúvaní matrice.
Vystavenú kolekciu dopĺňa nález kachlice s motívom
doprava kráčajúceho leva z Rimavskej Soboty (Botoš
2011, tab. 94). Podobná kachlica v polychrómnom
prevedení pochádza z hradu Filakovo (Kalmár 1917,
tab. XXXVII; Holčík 1978, obr. 41; Egyházy – Jurov-
ská – Fűrýová 1993, obr. 23). Do tejto skupiny zara-
ďujeme aj nález kachlice s motívom jednochvostého
leva v gotickom štítiku z banskobystrickej fary (Má-
celová 1998, obr. 4: 3).

7.4.2 Štítonosič (herold)

V kachliarskom umení sa veľmi často objavuje ná-
met štítonosič s mestským erbom. Tento výjav je
vyjadrením významu miest v stredoveku a sebave-
domia, resp. pocitu hrdosti ich mešťanov. Mestská
heraldika sa vyvinula z mestských pečatí. Vývoj od
mestských pečatí ku skutočným znakom sa v prípa-
de miest odohral v dobe, kedy skončila funkcia erbu
ako poznávacieho bojového znamenia. Medzi štíto-
nosičmi dominujú predovšetkým anjeli, ako bytosti
majúce na starosti ochranu mesta a jeho obyvateľov,
reprezentovaných mestským erbom, ktorý spra-
vidla držia v rukách. Vrcholom mestskej heraldiky
bola doba vlády Jagelonskej dynastie na prelome 15.
a 16. stor. Práve do tohto obdobia radíme aj vystave-
né exempláre so štítonosičom s bystrickým erbom.

Medzi najfrekventovanejší heraldický motív patrí
postava herolda s natiahnutými rukami, držiacími
uhorský znak. Je zobrazovaná v rôznom farebnom
prevedení. Najjednoduchšie rezné prevedenie je do-
ložené v prípade fragmentu kachlice z Rimavskej So-
boty (Botoš 2011, tab. 97), a Dolnej ul. č. 35 v Ban-
skej Bystrici (Hampel 1894; Cserey 1974; Holčík
1977, 137; Parádi 1984, Abb. 1). Zeleno glazúrova-
né prevedenie je doložené v prípade kachlíc z Filako-
va (Kalmár 1917, tab. LXIV) a hradu Lupča. Najbo-
hatšie a zrejme aj najmladšie polychrómne zdobené
exempláre pochádzajú výhradne z Filakovského hra-
du (Kalmár 1917, tab. LXIV). K tomuto námetu radi-
me aj rímsovitú kachlicu z mestského hradu v Krem-

nici. Zobrazuje anjela so štítom a s nečitateľným erbom v rukách (Hoššo 1989, obr. 24: 1; Egyházy – Jurovská – Füryová 1993, obr. 24).

7.5 Zoomorfné motívy

Medzi najčastejšie zoomorfné motívy môžeme zaradiť od začiatku 15. stor. sa vyskytujúci motív leva sediaceho pod stromom, otočeného doprava alebo doľava. Lev bol oddávna znamením sily, ktorá mala svoj pozitívny aj negatívny aspekt. Pôvod kachlíc s týmto motívom sa hľadá na území dnešného Nemecka, odkiaľ sa rozšírili podunajskou cestou juhovýchodným smerom (Tamási 1995, 38 – 39). V Banskej Bystrici sa táto kachlica našla počas výskumu mestského hradu. Ďalší exemplár pochádza z hradebného barbakánu (Ušiak 2002, 629, obr. 9: 1). Fragment kachlice s motívom sediaceho leva bol získaný aj počas výskumu dvorového traktu na Hornej 2 v Banskej Bystrici (Zachar 2009, 295 – 296, obr. 13). Kachlica s výtvarene odlišným reliéfom pochádza z archeologického výskumu starej fary v banskobystrickom mestskom hrade. Reliéf má jednoduchšiu podobu. Jeho povrch bol pokrytý glazúrou zelenej, modrej a bielej farby (Mácelová 1998, 91, obr. 5: 2). Najbližšou analógiou k uvedenej kachlici sú dva fragmenty komorových kachlíc z Budínskeho hradu a z hradu Visegrád. Kachlice sú datované do 15. stor. (Holl 1958, 253; obr. 73: 1 – 2). Nálezy kachlíc s týmto motívom pochádzajú aj z ďalších lokalít. Vo vystavenej kolekcii sú zastúpené exemplárom z hradu Šášov (Hoššo 2000, 18; Egyházy – Jurovská – Füryová 1993, obr. 27). Okrem neho máme tento motív doložený na kachliciach z kláštora v Hronskom Beňadiku (Holčík 1978, obr. 44, 48) a z Trenčianskeho hradu (Holčík 1978, obr. 87). Ojedinelým motívom v slovenskom prostredí je vyobrazenie neosedlaného cválajúceho koňa na kachlici z Liptovskej Mary (Holčík 1978, obr. 16; Hoššo 1982, 499–508, obr. 2: 1; Egyházy – Jurovská – Füryová 1993, obr. 19). Istú príbuznosť v prevedení reliéfu by sme mohli vidieť na kachliciach s motívom kozorožca či kohúta z poľskej lokality Jarocin. Kachlice sú datované do 2. pol. 15. stor. (Kasle 1993, fot. 13 – 14).

7.6 Architektonické a geometrické motívy

Motív architektúry – brány s mrežou, hradbami a cimburím sa častejšie vyskytuje v Čechách (Richterová 1982, kat. č. 102 – 110), menej na Slovensku (Holčík 1978, obr. 1). Na banskobystrickej kachlici pochádzajúcej zo starej fary v mestskom hrade, nájdenej pri severozápadnom opevnení pri farskej bašte, je zobrazený kvádrovaný hradobný múr s cimburím a bránou s vysunutou mrežou (Mácelová 1998, obr. 6). Medzi najkrajšie architektonicky stvárnené reliéfy patria kachlice s motívom päťdielného gotického okna s plamienkovou rozetou. Kachlice sú vyhotovené v režnom neprerezávanom prevedení. Boli súčasťou obkladu sokla pece, ktorá bola odkrytá počas výskumu mestského hradu v Banskej Bystrici (Mácelová 1998, obr. 5: 1). K architektonickým motívom radíme aj motív rotujúcich plamienkov v kruhu alebo "tancujúce mníšky". V strede, vo vnútri, na hornej a dolnej stene sú doplnené hviezdčkami. Kachlica pochádza z výskumu radnice na Nám SNP č. 1 v Banskej Bystrici (Mácelová 2005, 210, obr. 2: 5). Geometrický motív sa uplatnil na dvoch typoch vrcholových kachlíc, nájdených v mestskom hrade a na radnici na Nám. SNP č. 1 v Banskej Bystrici.

ci. Vrcholová kachlica s geometrickým motívom šesťlístka v kruhu má v rohoch trojlaločné gotické ozdoby. Rám zdobí plastické trojuholníky. Druhý typ má výzdobu trojlístka (trojlaločný motív). Geometrický členená rozeta s centrálnym štvorlístom sa našla na soklovej kachlici počas výskumu hradu Liptov (Hanuliak 1985, 127, obr. 7; Egyházy – Jurovská – Füryová 1993, obr. 17).

7.7 Rastlinné motívy

Najpočetnejšou súčasťou ornamentálnych reliéfov sú rozety. Vznikli už v staroveku štylizáciou kvetov ruže a ako veľmi obľúbený ornamentálny vzorec potom prechádzali dejinami umenia v mnohých podobách. Výsadné postavenie medzi rozetami mala ruža, ktorá bola v kresťanskej tradícii symbolom Panny Márie. Ruža bola tiež symbolom lásky či mlčanlivosti. Rozeta sa objavuje aj v heraldike. V českom prostredí je motív ruže spojený s rodom Rožmberk (Pavlik – Vitanovský 2004, 177).

Široká kolekcia kachlíc s týmto motívom je zastúpená aj vo vystavenom súbore. Najviac exemplárov pochádza z Banskej Bystrice (Hampel 1894; Holčík 1977, 137; Ušiak 2002). Ďalšie exempláre pochádzajú z Kláštorka v Slovenskej Lupči, hradu Šášov (Hoššo 1989, obr. 24: 5; Egyházy – Jurovská – Füryová, 1993, obr. 26). Polychrómovaná kachlica s ozdobnou rozetou sa našla na hrade Filakovo (Kalmár 1917, tab. XLVIII; Holčík 1978, obr. 12). Posledný exemplár sa už výrazne odlišuje od pôvodne dominujúcej vegetatívnej zložky v motíve rozety. Skôr pripomína tzv. „štedrák“, koláč pripravovaný pri rôznych slávnostiach.

Ďalším motívom je zobrazenie rajského stromu života. Dve kachlice s týmto motívom boli nájdené v Banskej Bystrici na Nám. SNP č. 3 (Mácelová 2008, obr. 4) v dvorovom trakte a na Hornej ul. č. 2 (Zachar 2009, obr. 12). I. Holl (2001, 355) interpretuje tento motív ako rajský strom života, pričom ho nepovažuje za dekoratívny motív, ale za symbolický obraz. Podobné exempláre sa našli na Budínskom hrade, Tate a v Rakúsku.

Ojedinelým motívom je granátové jablko. Je to prvok, ktorý priniesla do ornamentiky až renesancia. Stredovek s granátovým jablkom pracuje ako s nositeľom liturgickej symboliky. Najčastejšie predstavuje zosobnenie prvotného hriechu Evy. V nových kultúrno-spoločenských podmienkach renesancie vyznieva do čisto ornamentálneho prvku v spleti úponkov a rozvilín (Menoušková – Měřinský 2008, 141). Tento motív je zastúpený exemplármi z Ebnerovho domu, Nám SNP č. 22 v Banskej Bystrici (Hampel 1894; Holčík 1977, 137) a z hradu Lupča.

BRAZOVÁ
ČASŤ

Adam a Eva

Adam a Eva pod stromom poznania, Eva sa nachádza vľavo a Adam vpravo od stromu, postava Adama v pravej ruke drží jablko a v ľavej figový list, postava Evy z rozpustenými vlasmi drží v ľavej ruke jablko a v pravej figový list, okolo kmeňa stromu je obtočený had hlavou obrátený k postave Adama.

LOKALITA, SPÔSOB ZÍSKANIA:

Banská Bystrica, Dolná ul. č. 35, kachlica
nájdene na pozemku S. Bothára v roku 1894.

Adam a Eva

Motív Adama a Evy pod stromom poznania, zachovaná nahá postava Evy, ľavou rukou prijíma jablko, pravou rukou si figovým listom zakrýva lono.

LOKALITA, SPÔSOB ZÍSKANIA:

Banská Bystrica, mestský hrad, kachlica
získaná P. Ušiakom počas archeologického
výskumu barbakánu mestského hradu.

TYP Komorová, základná, riadková, soklová

STAV ZACHOVANIA Okraje domodelované sadrou

ÚPRAVA ČVS Režná

ROZMERY (Š × V × H) 20,2 × 23,3 × 3,1 cm

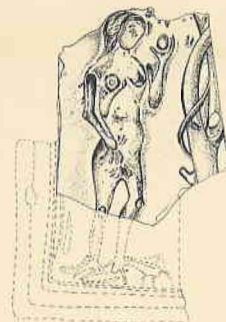
FARBA ČREPU Hnedá

DATOVANIE Prelom 15. – 16. storočia

ULOŽENIE Iparművészeti Múzeum, Budapešť

EVIDENČNÉ ČÍSLO 3650

LITERATÚRA Divald 1917; Holčík 1978, obr. 78

TYP Komorová, základná, riadková, soklová

STAV ZACHOVANIA Fragment ČVS

ÚPRAVA ČVS Zelená glazúra

ROZMERY (Š × V × H) 5,3 × 9 × 1,7 cm

FARBA ČREPU Terakotová

DATOVANIE 2. polovica 15. storočia

ULOŽENIE Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici

EVIDENČNÉ ČÍSLO bez čísla

LITERATÚRA Ušiak 2002, obr. 8: 1a

TYP	Komorová, základná, riadková, soklová
STAV ZACHOVANIA	Fragment ČVS
ÚPRAVA ČVS	Zelená glazúra
ROZMERY (Š × V × H)	10,2 × 11,6 × 3,7 cm
FARBA ČREPU	Terakotová
DATOVANIE	2. polovica 15. storočia
ULOŽENIE	Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici
EVIDENČNÉ ČÍSLO	bez čísla
LITERATÚRA	Ušiak 2002, obr. 8: 1a

TYP	Komorová, základná, riadková, soklová
STAV ZACHOVANIA	Fragment ČVS
ÚPRAVA ČVS	Zelená glazúra
ROZMERY (Š × V × H)	9,7 × 9,8 × 1,6 cm
FARBA ČREPU	Terakotová
DATOVANIE	2. polovica 15. storočia
ULOŽENIE	Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici
EVIDENČNÉ ČÍSLO	bez čísla
LITERATÚRA	Ušiak 2002, obr. 8: 1a

Adam a Eva

Motív Adama a Evy pod stromom poznania, zachovaná koruna stromu poznania s hlavou hada.

LOKALITA, SPÔSOB ZÍSKANIA:

Banská Bystrica, mestský hrad, kachlica získaná P. Ušiakom počas archeologického výskumu barbakánu mestského hradu.

Adam a Eva

Motív Adama a Evy pod stromom poznania, zachovaná nahá postava Adama, pravou rukou prijíma jablko, ľavou rukou si figovým listom zakrýva lono.

LOKALITA, SPÔSOB ZÍSKANIA:

Banská Bystrica, mestský hrad, kachlica získaná P. Ušiakom počas archeologického výskumu barbakánu mestského hradu.

Adam a Eva

Hlava postavy, pravdepodobne Evy.

LOKALITA, SPÔSOB ZÍSKANIA:

Slovenská Ľupča – Kláštorisko, kachlica získaná V. Hanuliakom počas archeologického výskumu kláštora.

Prorok

Postava muža s korunkou, držiaca nápisovú pásku, pod nápisovou páskou sa po oboch stranách je zobrazený kvet na stonke.

LOKALITA, SPÔSOB ZÍSKANIA:

Banská Bystrica, Horná ul. č. 2, kachlica získaná J. Zacharom počas výskumu mestskej parcely.

TYP	Komorová, základná, riadková, soklová
STAV ZACHOVANIA	Fragment ČVS
ÚPRAVA ČVS	Režná
ROZMERY (Š × V × H)	12,4 × 11,5 × 5 cm
FARBA ČREPU	Terakotová
DATOVANIE	Prelom 15. – 16. storočia
ULOŽENIE	Krajský pamiatkový úrad v Banskej Bystrici
EVIDENČNÉ ČÍSLO	bez čísla
LITERATÚRA	Nepublikované

TYP	Komorová, rímsová, korunná, riadková
STAV ZACHOVANIA	Kompletný tvar
ÚPRAVA ČVS	Zelená glazúra
ROZMERY (Š × V × H)	17 × 12,5 × 2,1 cm
FARBA ČREPU	Terakotová
DATOVANIE	2. polovica 15. storočia
ULOŽENIE	Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici
EVIDENČNÉ ČÍSLO	A-22853
LITERATÚRA	Zachar 2009, obr. 10

TYP	Komorová, rímsová, korunná, riadková
STAV ZACHOVANIA	Fragment CVS
ÚPRAVA ČVS	Hnedozelená glazúra
ROZMERY (Š × V × H)	16,5 × 25,8 × 7,5 cm
FARBA ČREPU	Terakotová
DATOVANIE	2. polovica 15. storočia
ULOŽENIE	Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici
EVIDENČNÉ ČÍSLO	A-22855
LITERATÚRA	Zachar 2009, obr.11

TYP	Komorová, základná, riadková, nástavcová
STAV ZACHOVANIA	Kompletný tvar
ÚPRAVA ČVS	Zelená glazúra
ROZMERY (Š × V × H)	19,9 × 26,5 × 10,6 cm
FARBA ČREPU	Terakotová
DATOVANIE	Posledná štvrtina 15. storočia
ULOŽENIE	Iparmúvészeti Múzeum, Budapešť
EVIDENČNÉ ČÍSLO	6550
LITERATÚRA	Divald 1917; Holčík 1978, obr. 86

Prorok

Postava muža s korunkou, držiaca nápisovú pásku, pod nápisovou páskou sa po oboch stranách je zobrazovaný kvet na stonke.

LOKALITA, SPÔSOB ZÍSKANIA:

Banská Bystrica, Horná ul. č. 2, kachlica získaná J. Zacharom počas výskumu mestskej parcely.

Prorok

Postava „proroka“, zobrazená v štvorcovom ráme do pol pásu, spodnú časť postavy ohraničuje pás tvorený poloblúkmi, na hlave má postava špicatú čiapku, hlava výrazne vyhnutá do ľavá, prorok má upravenú briadku, postava ľavou rukou ukazuje na svoju hrud', pravú ma položenú na bruchu, okolo postavy je opásaná šerpa.

LOKALITA, SPÔSOB ZÍSKANIA:

Banská Bystrica, Námestie SNP č. 22, Ebnerov dom.

Prorok Eliáš

Postava proroka Eliáša, zobrazená v jednoduchom obdĺžnikovom ráme, v rohoch umiestnené trojlístky, v rukách postava drží ozdobnú šerpu s nápisom ELIAS.

LOKALITA, SPÔSOB ZÍSKANIA:

Banská Bystrica, Námestie SNP č. 22, Ebnerov dom.

Prorok Eliáš

Postava proroka Eliáša, zobrazená v jednoduchom obdĺžnikovom ráme, v rohoch umiestnené trojlístky, v rukách postava drží ozdobnú šerpu s nápisom ELIAS.

LOKALITA, SPÔSOB ZÍSKANIA:

Slovenská Ľupča - Kláštorisko, kachlica získaná V. Hanuliakom počas archeologického výskumu kláštora.

TYP Komorová, základná, riadková, soklová

STAV ZACHOVANIA Kompletný tvar

ÚPRAVA ČVS Zelená glazúra

ROZMERY (Š × V × H) 21,9 × 25,7 × 10,7 cm

FARBA ČREPU Terakotová

DATOVANIE Posledná štvrtina 15. storočia

ULOŽENIE Iparművészeti Múzeum, Budapešť

EVIDENČNÉ ČÍSLO 6555

LITERATÚRA Divald 1917; Holčík 1978, obr. 81

TYP Komorová

STAV ZACHOVANIA Fragment ČVS

ÚPRAVA ČVS Bledohnedá engoba

ROZMERY (Š × V × H) 18,5 × 17 × 6,7 cm

FARBA ČREPU Terakotová

DATOVANIE Prelom 15. – 16. storočia

ULOŽENIE Krajský pamiatkový úrad v Banskej Bystrici

EVIDENČNÉ ČÍSLO bez čísla

LITERATÚRA Nepublikované

TYP	Komorová
STAV ZACHOVANIA	Fragment ČVS
ÚPRAVA ČVS	Bledohnedá engoba
ROZMERY (Š × V × H)	9,5 × 15,9 × 1,9 cm
FARBA ČREPU	Terakotová
DATOVANIE	Prelom 15. – 16. storočia
ULOŽENIE	Krajský pamiatkový úrad v Banskej Bystrici
EVIDENČNÉ ČÍSLO	bez čísla
LITERATÚRA	Nepublikované

TYP	Komorová
STAV ZACHOVANIA	Fragment ČVS
ÚPRAVA ČVS	Bledohnedá engoba
ROZMERY (Š × V × H)	16,5 × 12,7 × 4,3 cm
FARBA ČREPU	Terakotová
DATOVANIE	Prelom 15. – 16. storočia
ULOŽENIE	Krajský pamiatkový úrad v Banskej Bystrici
EVIDENČNÉ ČÍSLO	bez čísla
LITERATÚRA	Nepublikované

Prorok Eliáš

Postava proroka Eliáša, zobrazená v jednoduchom obdĺžnikovom ráme, v rohoch umiestnené trojlistky, v rukách postava drží ozdobnú šerpu s nápisom ELIAS.

LOKALITA, SPÔSOB ZÍSKANIA:

Slovenská Ľupča – Kláštorisko, kachlica získaná V. Hanuliakom počas archeologického výskumu kláštora.

Prorok Eliáš

Hlava proroka, pravdepodobne Eliáša, na hlave pokrývka východného typu, rozpustené vlasy a upravená brada, rám zdobený pretláčaním.

LOKALITA, SPÔSOB ZÍSKANIA:

Slovenská Ľupča – Kláštorisko, kachlica získaná V. Hanuliakom počas archeologického výskumu kláštora.

Judita

Postava Judity vo výklenkovom ráme, veľmi ne-kvalitne prevedená tvár, rozpustené vlasy. V pravej ruke drží nôž, v ľavej ruke hlavu Holofernesa.

LOKALITA, SPÔSOB ZÍSKANIA:

Šintava, kachlica získaná Š. Ižofom počas archeologického výskumu vodného hradu v roku 1987.

CHRISTOLOGICKÉ MOTÍVY

Mária

Rímsovité kachlica v podobe cimburia, na ploche gotický nápis MARYA.

LOKALITA, SPÔSOB ZÍSKANIA:

Banská Bystrica, mestský hrad, stará fara, kachlica získaná M. Mácelovou počas výskumu mestského hradu.

TYP Komorová, základná, riadková, soklová

STAV ZACHOVANIA ČVS zachovaná, komora domodelovaná

ÚPRAVA ČVS Polychrómná glazúra

ROZMERY (Š × V × H) 17,6 × 22,6 × 9,1 cm

FARBA ČREPU Bledohnedá

DATOVANIE 16. storočie

ULOŽENIE Vlastivedné múzeum Galanta, Expozícia Mestského múzea v Seredi

EVIDENČNÉ ČÍSLO KR25

LITERATÚRA Egyházy – Jurovská – Füryová 1993, obr. 13; Ižof 2002.

TYP Rímsová, riadková

STAV ZACHOVANIA Komplettný tvar

ÚPRAVA ČVS Rezná

ROZMERY (Š × V × H) 21,5 × 15 × 7 cm

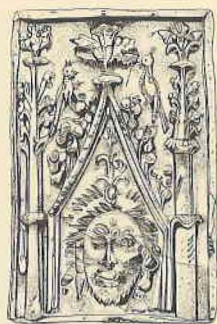
FARBA ČREPU Terakotová

DATOVANIE Prelom 15. – 16. storočia

ULOŽENIE Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici

EVIDENČNÉ ČÍSLO A-20843

LITERATÚRA Nepublikované

TYP	Komorová, základná, riadková, nástavcová
STAV ZACHOVANIA	Domodelovaná ČVS
ÚPRAVA ČVS	Režná
ROZMERY (Š × V × H)	21 × 32,7 × 2,5 cm
FARBA ČREPU	Hnedá
DATOVANIE	1. polovica 15. storočia
ULOŽENIE	Liptovské múzeum v Ružomberku
EVIDENČNÉ ČÍSLO	A/1313
LITERATÚRA	Hanuliak 1985, 124, obr. 6; Egyházy – Jurovská – Fűrýová 1993, obr. 16

TYP	Komorová, základná, riadková, nástavcová
STAV ZACHOVANIA	Domodelovaná ČVS
ÚPRAVA ČVS	Režná
ROZMERY (Š × V × H)	20,6 × 31,9 × 5,5 cm
FARBA ČREPU	Hnedá
DATOVANIE	1. polovica 15. storočia
ULOŽENIE	Liptovské múzeum v Ružomberku
EVIDENČNÉ ČÍSLO	A/1314
LITERATÚRA	Nepublikované

Ježiš Kristus

Detail Kristovej hlavy, hlava zasadená do architektonického motívu, snád' v zmysle pastofória.

LOKALITA, SPÔSOB ZÍSKANIA:

Liptovská Sielnica - hrad Liptov, kachlica získaná V. Hanuliakom počas archeologického výskumu obytného paláca hradu.

Ježiš Kristus

Detail Kristovej hlavy, hlava zasadená do architektonického motívu, snád' v zmysle pastofória.

LOKALITA, SPÔSOB ZÍSKANIA:

Liptovská Sielnica - hrad Liptov, kachlica získaná V. Hanuliakom počas archeologického výskumu obytného paláca hradu.

Ježiš Kristus

Tvár Krista.

LOKALITA, SPÔSOB ZÍSKANIA:

Banská Bystrica, mestský hrad, kachlica
získaná M. Mácelovou počas výskumu areálu
mestského hradu v roku 1997.

Ježiš Kristus

Tvár Krista.

LOKALITA, SPÔSOB ZÍSKANIA:

Banská Bystrica, mestský hrad, kachlica
získaná M. Mácelovou počas výskumu areálu
mestského hradu v roku 1997.

TYP	Komorová, základná, riadková, nástavcová
STAV ZACHOVANIA	Fragment ČVS
ÚPRAVA ČVS	Zelená glazúra
ROZMERY (Š × V × H)	13 × 18,7 × 1 cm
FARBA ČREPU	Terakotová
DATOVANIE	2. polovica 15. storočia
ULOŽENIE	Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici
EVIDENČNÉ ČÍSLO	A-21477
LITERATÚRA	Nepublikované

TYP	Komorová, základná, riadková, nástavcová
STAV ZACHOVANIA	Fragment ČVS
ÚPRAVA ČVS	Režná
ROZMERY (Š × V × H)	19,1 × 15,2 × 1,8 cm
FARBA ČREPU	Terakotová
DATOVANIE	2. polovica 15. storočia
ULOŽENIE	Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici
EVIDENČNÉ ČÍSLO	A-21478
LITERATÚRA	Nepublikované

Sv. Peter

Postava Sv. Petra, v štvorcovom ráme, zobrazený do pol pásu, nad hlavou svätožiara, v pravej ruke držiaci kľúč, ľavá ruka pridrža plášť, na zadnej stene kachlice pripísané atramentom: Dr. Samu Bothár 1894.

LOKALITA, SPÔSOB ZÍSKANIA:

Slovenská Ľupča, kachlica získaná počas archeologického výskumu hradu.

Sv. Peter

Postava Sv. Petra, v štvorcovom ráme, zobrazený do pol pásu, nad hlavou svätožiara, v pravej ruke držiaci kľúč, ľavá ruka pridrža plášť.

LOKALITA, SPÔSOB ZÍSKANIA:

Rimavská Sobota, kachlica získaná počas archeologického výskumu Hlavného námestia.

TYP	Komorová, základná, riadková, soklová
STAV ZACHOVANIA	Kompletný tvar
ÚPRAVA ČVS	Zelená glazúra
ROZMERY (Š × V × H)	23,9 × 24,3 × 8,4 cm
FARBA ČREPU	Terakotová
DATOVANIE	Prelom 15. – 16. storočia
ULOŽENIE	Hutnícke múzeum Podbrezová
EVIDENČNÉ ČÍSLO	A98
LITERATÚRA	Nepublikované

TYP	Komorová, základná, riadková, soklová
STAV ZACHOVANIA	Polovica domodelovaná
ÚPRAVA ČVS	Režná
ROZMERY (Š × V × H)	24,9 × 25,4 × 5,7 cm
FARBA ČREPU	Bledohnedá
DATOVANIE	Koniec 15. storočia
ULOŽENIE	Gemersko-malohontské múzeum Rimavská Sobota
EVIDENČNÉ ČÍSLO	A 8310
LITERATÚRA	Botoš 2011, tab. 93

TYP	Komorová, základná, riadková, sokľová
STAV ZACHOVANIA	Čiastočne domodelovaná
ÚPRAVA ČVS	Polychrómná glazúra
ROZMERY (Š × V × H)	25 × 25 × 7,4 cm
FARBA ČREPU	Terakotová
DATOVANIE	Prelom 15. – 16. storočia
ULOŽENIE	Slovenské národné múzeum - Archeologické múzeum
EVIDENČNÉ ČÍSLO	AH050926
LITERATÚRA	Kálmár 1959, tab. XLVIII; Holčík 1978, obr. XII

TYP	Komorová, základná, riadková, sokľová
STAV ZACHOVANIA	Domodelovaná
ÚPRAVA ČVS	Zelená glazúra
ROZMERY (Š × V × H)	25,7 × 25,9 × 7,4 cm
FARBA ČREPU	Terakotová
DATOVANIE	Začiatok 16. storočia
ULOŽENIE	Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici
EVIDENČNÉ ČÍSLO	A-20844
LITERATÚRA	Nepublikované

Rozeta

Rozeta vo venci s guľkami, v rohoch trojlístky.

LOKALITA, SPÔSOB ZÍSKANIA:

Hrad Filákov, prevod z Magyar Nemzeti Múzeum.

Rozeta

Reliéfna šesťcípá rozeta v ráme.

LOKALITA, SPÔSOB ZÍSKANIA:

Banská Bystrica - mestský hrad - pretórium, kachlica získaná M. Mácelovou počas výskumu areálu mestského hradu v roku 1997.

KRÁSA

KVIETOK MARTIN - MÁCELOVÁ MARTA

KACHLÍC

KATALÓG VÝSTAVY

*Vzácné neskorogotické
a renesančné kachlice*

Vydalo

Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici

v roku 2013

ISBN 978-80-969866-3-7

9

788096

986637